

‘WAT JE PALESTIJN HOUDT, IS HET ONRECHT’

LEVEN EN WERK VAN MAHMOUD SALIM RABBANI

B.R. Wijmer

RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN
MA MIDDEN-OOSTEN STUDIES
DOCENT: W.J. VAN BEKKUM

‘Wat je Palestijn houdt, is het onrecht’

Leven en werk van Mahmoud Salim Rabbani

B.R. Wijmer

S2601001

Rijksuniversiteit Groningen, MA Midden-Oosten Studies

Docent: W.J. van Bakkum

8-12-14

‘Wat je Palestijn houdt, is het onrecht’

Leven en werk van Mahmoud Salim Rabbani

door B.R. Wijmer

Inhoudsopgave

A	Inleiding	6
1	1935 - 1956	11
1.1	Palestina	11
1.2	Nederland	17
2	1956 - 1973	19
2.1	In zaken	19
2.2	Honorair consul	23
2.3	Immigrant en identiteit	27
3	1973 - 1979	31
3.1	De Oliecrisis	31
3.2	Sleutel van de schatkamers	37
3.3	Nederland en de PLO	40
3.4	Omstreden	41
4	1979 - 2014	44
4.1	Operatie 'Peace for Galilee'	44
4.2	Europa als partner en voorbeeld voor de Arabische wereld	47
4.3	Honorair-Consul Jordanië en de Golfoorlog	48
4.4	Lid Palestijnse Nationale Raad	49
4.5	De Lutfia Rabbani Foundation	51
B	Conclusie	55

©	Literatuurlijst	60
	Artikelen	61
Ⓓ	Bronnen	62
Ⓔ	Appendices	63
	Appendix I: Interview met Salim Rabbani	63
	Appendix II: “Open brief aan de leden der Staten-Generaal”	80
	Appendix III: Brief: “Aan de president van Palestina”	81

‘Nederlands bekendste Palestijn overleden...’¹

Dit bericht stond 31 mei 2002 in de Telegraaf bij het in memoriam van Mahmoud Salim Rabbani (1935 – 2002). Hij was de dag ervoor in zijn villa in Wassenaar overleden. Het is de vraag of hij zelf tevreden zou zijn geweest met deze kop. In zijn leven heeft hij honderden keren diezelfde vraag moeten beantwoorden: ‘Bent u Nederlander of Palestijn?’. Met veel geduld heeft hij door de jaren heen, elke keer weer hetzelfde antwoord gegeven: ‘Ik ben beide’. Het is niet geheel verbazingwekkend dat deze vraag telkens weer opnieuw werd gesteld. De dubbele verbintenis klinkt vreemd in de oren voor diegenen die aan slechts één land verbonden zijn. Het wekt wellicht zelfs wantrouwen op, gedacht wordt aan dubbele agenda’s en geheime intenties. Zeker in de tegenwoordige tijd, waarin identiteit steeds meer wordt gekoppeld aan politieke of religieuze overtuiging.² Voor zijn naturalisatie tot Nederlander heeft Rabbani daadwerkelijk een strijd moeten leveren. Zijn Palestijnse identiteit heeft hierbij een grote rol gespeeld en was in eerste instantie een beletsel voor het Nederlanderschap. Rabbani’s Palestijnse achtergrond is vanaf zijn jeugd in hoge mate bepalend geweest voor de rest van zijn leven, ook omdat hij zelf de keuze heeft gemaakt om zichzelf als Nederlander én als Palestijn te blijven identificeren.

De spagaat van deze dubbele identiteit, in combinatie met zijn rol in de Nederlandse publieke sfeer tijdens de tweede helft van de 20e eeuw, levert een zeer interessant beeld op. Een beeld dat uitnodigt tot nader onderzoek. Hoe en waarom lukte het deze Palestijnse jongeman om het ‘te maken’ in Nederland? Rabbani kwam tijdens de jaren 50 in Nederland, een periode waarin de Arabische wereld nog grotendeels onbekend terrein was voor de gemiddelde Nederlander. Als er al een land was in deze regio waar het Nederlandse volk affiniteit mee had (al dan niet vanwege de verschrikkingen van de Holocaust, waarvan het besef inmiddels was neergedaald in het collectieve bewustzijn) dan was het de pas opgerichte staat Israël. De Arabische wereld zou in de daaropvolgende decennia echter een steeds grotere rol gaan spelen in de Nederlandse politiek en media. Na de Oktoberoorlog van 1973 en de daaropvolgende oliecrisis kwam het zelfs tot een direct conflict tussen de olieproducerende Arabische wereld en Nederland. Het werd duidelijk dat deze olierijke regio een grote invloed zou gaan hebben op ons dagelijks leven.

¹ De Telegraaf, zaterdag 1 juni 2002.

² Denk bijvoorbeeld aan de oproep van de Rotterdamse burgemeester Aboutaleb aan alle Nederlandse moslims om publiekelijk afstand te doen van ISIS.

Nederland kende voor de Tweede Wereldoorlog geen Arabische gemeenschap. De eerste moslims arriveren in de jaren 50, voornamelijk uit de voormalige koloniën. Tot de jaren 70 blijft het totaal aantal in Nederland wonende Arabieren echter zeer laag.³ Bij zijn komst in Nederland, behoorde Mahmoud Rabbani dus tot een kleine groep van Arabische immigranten. Deze vrij geïsoleerde positie waarin hij in Nederland verkeerde heeft Rabbani echter niet belet om zijn vaderland Palestina en de problematieke situatie aldaar, onder de aandacht van de Nederlandse politiek, de media en de samenleving te brengen.

De vraag hoe en vanuit welke overtuiging hij dit deed is de kern van deze masterscriptie. Er wordt vanuit die invalshoek een antwoord gezocht op de hoofdvraag. Die vraag is: welke rol heeft Mahmoud Salim Rabbani gespeeld in de Nederlandse politiek en samenleving. Met name waar het de Nederlands-Arabische betrekkingen betrof, en in het bijzonder toegespitst op de Nederlandse opstelling in het Palestijns-Israëliësch conflict. Om deze vraag goed te beantwoorden is dit onderzoek opgedeeld in drie verschillende deelvragen, die respectievelijk de politiek, de media en de maatschappelijke erfenis van Rabbani belichten. De eerste deelvraag behandelt de invloed die Mahmoud Rabbani heeft gehad in de Nederlandse politiek. De tweede deelvraag betreft de vraag: op wat voor manier heeft Rabbani de Nederlandse media aangewend om de Palestijnse kwestie onder de aandacht te brengen? De derde deelvraag luidt als volgt: hoe heeft hij naast het bekend maken van de Palestijnse zaak in Nederland een concrete invulling gegeven aan het ondersteunen van de Palestijnen? Een zeer belangrijk onderdeel van deze vraag is hoeverre deze betrokkenheid nog steeds via de Lutfia Rabbani Foundation, Rabbani's 'maatschappelijke erfenis', bestaat. Geeft deze organisatie nog steeds invulling aan de idealen waarmee Rabbani haar ooit heeft opgericht?

Als titel voor deze masterscriptie koos ik voor een uitspraak die de zoon van Rabbani, de heer Salim Rabbani, deed tijdens een interview dat ik met hem had: 'Wat je Palestijn houdt, is het onrecht.' Hij beantwoordde hiermee de vraag, die voor hem wellicht nog urgenter is dan dat deze voor zijn vader was: hoe blijf je vasthouden aan je Palestijnse identiteit zonder dat je woont in Palestina?⁴

³ Instituut voor multiculturele vraagstukken, *De positie van Moslims in Nederland, feiten en cijfers*, 2010 p.6.

⁴ Ik gebruik het woord 'Palestina' hier als aanduiding voor het gebied dat tegenwoordig bestaat uit Israël, de Westelijke Jordaanoever en de Gaza-strook.

Ik vond deze uitspraak zeer passend binnen de context van deze masterscriptie. Rabbani was 12 toen hij moest vluchten uit Palestina. De eerstvolgende keer dat hij zijn thuisland terug zou zien was pas op 56-jarige leeftijd. Ondanks – of juist vanwege – deze fysieke scheiding die zich tussen hem en Palestina bevond, heeft een belangrijk deel van zijn leven in het teken gestaan de Palestijnse zaak onder de aandacht te brengen in Nederland en zo, weliswaar op een afstand, het Palestijnse volk toch te kunnen ondersteunen.

In deze masterscriptie volg ik het levensverhaal van Rabbani. Dat begint in Haifa, Israël, en loopt daarna via Libanon, Syrië en Delft naar Den Haag. In zijn levensverhaal onderscheid ik vier verschillende en tevens bepalende tijdsvakken.

Hiermee doe ik een poging om enig reliëf aan te brengen in het levensverhaal van Mahmoud Rabbani. Ik tracht een thematische samenhang binnen elk hoofdstuk te bewerkstelligen. De veelzijdigheid van Rabbani's leven en zijn werkzaamheden zorgt er echter voor dat elke poging tot categorisatie een benadering is, en daarom ook nooit perfect zal zijn. Binnen de chronologische structuur van dit werk zal er dus af en toe een thematisch 'uitstapje' gemaakt worden om enkele cruciale zaken hun eigen plek te geven.

In het eerste hoofdstuk behandel ik de periode tussen 1935 en 1956. Deze beschrijft Rabbani's jeugd in Palestina tot en met zijn reis naar en aankomst in Nederland. De jeugd is voor ieder mens een belangrijke periode, het vormt de basis voor de rest van iemands leven. Aangezien een groot gedeelte van het leven van Rabbani in het teken heeft gestaan van zijn geboorteland en de problematiek waarmee deze in de 20^e eeuw is omgeven schets ik een beeld van de politieke en historische context van die periode.

Het tweede hoofdstuk beschrijft de periode die begint in 1956 en loopt tot 1973. In deze periode begon Rabbani met zijn studie werktuigbouwkunde, startte hij zijn eigen bedrijf en begon hij zich in Nederland publiekelijk uit te spreken over het Midden-Oosten. Hoe was in die periode de relatie tussen Nederland, Israël en de Palestijnen. Lukt het Rabbani om succesvol te integreren in dit land met een totaal andere cultuur? Wat doet hem besluiten om zich vanuit Nederland in te blijven zetten voor zijn geboorteland dat hij noodgedwongen diende te verlaten?

Het derde hoofdstuk beslaat de periode vanaf 1973 tot 1979. In deze jaren bevindt Rabbani zich op het hoogtepunt van zijn publieke bekendheid, vooral tijdens de olieboycot van 1973-1974. Ook zakelijk gezien is dit een uiterst belangrijke tijd voor Rabbani. Wat was zijn rol tijdens de olieboycot en hoe moet dit worden verklaard vanuit de positie die hij op dat moment had in Nederland? In dit hoofdstuk wordt er tevens gekeken naar Rabbani's rol bij de oprichting van het PLO kantoor in Nederland. Ook wordt de kritiek die Rabbani in zijn leven vanuit verschillende hoeken (maatschappelijk, politiek, religieus en zakelijk) heeft gekregen doorgenomen en belicht.

Het vierde hoofdstuk begint in 1979, het jaar waarin de Lutfia Rabbani Foundation werd opgericht. Dit beschouw ik als een mooi uitgangspunt om het laatste gedeelte van Rabbani's leven te behandelen en dieper in te gaan op zijn 'maatschappelijke erfenis.' In dit hoofdstuk kijken we naar de rol van Rabbani in het debat rondom de oorlog in Libanon en Rabbani's rol in de Palestijnse Nationale Raad in Tunis. Ook zijn ideeën over Europese samenwerking met de Arabische wereld passen thematisch gezien goed in dit gedeelte van de masterscriptie. De kern van dit laatste hoofdstuk behandelt de vraag: op welke wijze wilde Rabbani, naast zijn politieke en publieke werk, op een persoonlijke manier bijdragen aan het oplossen van de problematiek rondom het Palestijnse vraagstuk? Tot slot rest de vraag in hoeverre de Lutfia Rabbani Foundation er in slaagt Rabbani's gedachtegoed tot op de dag van vandaag voort te zetten?

In het onderzoek naar zijn rol in Nederland is naast literatuur vooral gebruikt gemaakt van krantenarchieven. Er zijn circa 400 artikelen, die over hem uitkwamen in de periode tussen 1967 en 1995, gescand op relevantie; enkele tientallen hiervan zijn uiteindelijk gebruikt als bron. Een andere belangrijke bron vormden televisie-uitzendingen tussen de jaren 70 en 90. Uit zijn persoonlijke archief, dat inmiddels in het bezit is van zijn zoon Salim Rabbani, is gebruik gemaakt van een aantal redevoeringen die hij met name in de jaren 90 gaf. Uit een biografie uit 1997 zijn vele persoonlijke verhalen over zijn jeugd en zijn rol in Nederland gebruikt⁵. Interviews, die ik met zijn zoon Salim Rabbani heb gehad, vormen een belangrijke primaire bron van informatie. Aangezien Mahmoud Rabbani inmiddels 12 jaar geleden is overleden, bood dit mij een unieke kans tot het krijgen van informatie over hem.

⁵ Roskam, Karel Lodewijk., Jeroen Terlingen. *Mahmoud Rabbani: Palestijn in Nederland*. Amsterdam: L.J. Veen, 1997.

Mevrouw Youmana el Zein Khoury en mevrouw Yonet Schroder van het bestuur van de Lutfia Rabbani foundation hebben mij ten slotte zeer geholpen met de informatie over de foundation zoals hij tegenwoordig bestaat. ♦

*“Je ziet mensen rondlopen die hun familie niet kunnen vinden [...] je bent verloren.”*⁶

1.1 Palestina

Op 23 september 1918, enkele weken voor het einde van de Eerste Wereldoorlog, werd de stad Haifa veroverd en bezet door de geallieerde strijdkrachten. De stad, die 300 jaar lang, samen met de rest van het moderne Israël en Palestina, tot het Ottomaanse rijk had behoord, werd een onderdeel van het Britse rijk: het mandaatgebied Palestina. Het idee was dat Palestina onder toezicht van Groot-Brittannië uit zou kunnen groeien tot een volwaardige staat, die uiteindelijk op eigen benen zou kunnen staan. Het mandaat werd overeengekomen tijdens een vergadering van de raad van de Volkerenbond op 24 juli 1922 en een jaar later, in september 1923, geïmplementeerd.⁷ Haifa veranderde door Britse invloed in een industriestad. De ligging aan de Middellandse zee maakt het tot de perfecte plaats voor de verschepping van ruwe olie. Een grondstof die een grote rol zou gaan spelen in het Midden-Oosten en die in deze periode aan belang begint te winnen. Haifa had ook een militaire functie. Relatief dichtbij het Suezkanaal kon de haven dienen als landingsplaats voor Britse troepen.⁸ Haifa werd een multicultureel centrum avant la lettre. Naast Arabieren en Moslims huisde er ook een aanzienlijke Christelijke gemeenschap en heeft het Bahá'í geloof hier één van haar heiligste plaatsen.⁹ De bevolking groeide gestaag.

Deze bevolkingsgroei heeft vooral te maken met de vele Europese en Russische Joden die vanaf het einde van de 19e eeuw naar Palestina begonnen te emigreren. In Europa en Rusland heerste een groot antisemitisme. De Dreyfus-affaire, waarin een Joodse officier in Frankrijk onterecht beschuldigd werd van hoogverraad, en de pogroms in Rusland zijn hier de bekendste voorbeelden van. De Oostenrijks-Hongaarse journalist Theodor Herzl legde met zijn werk ‘Der Judenstaat’ uit 1896 de basis voor het Zionisme.

Het Joodse nationalisme, dat voorzag dat de Joden een eigen land zouden moeten hebben om aan het Europese antisemitisme te ontsnappen. De ‘Balfour Declaration’ van 1917 was hierin een belangrijke stap. In dit document, een brief van Foreign Secretary Arthur Balfour naar de

⁶ Roskam, p. 35.

⁷ Laqueur, Walter, and Barry M. Rubin. *The Israel-Arab Reader: A Documentary History of the Middle East Conflict*. New York: Penguin, 2008 p.30.

⁸ Seikaly, May. *Haifa: Transformation of an Arab Society 1918-1939*. London: I.B. Tauris, 2002 p.VII.

⁹ Een uit Iran afkomstige religie die elementen uit vele wereldreligies in de leer incorporeert. ‘<http://www.bahai.org/dir/bwc>’, geraadpleegd op 21-7-2014.

zionistische leider De Rothschild, wordt namens het Britse kabinet toestemming gegeven voor 'the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people'¹⁰. Als gevolg hiervan emigreerden duizenden Europese en Russische Joden naar Palestina.

De groeiende bevolking en industrie zorgden ook voor een toename van Arabieren uit de omliggende dorpjes, deze komen werk zoeken in de industrie. Eén van deze immigranten is Salim Rabbani. Rond de eeuwwisseling werd hij geboren in het nabijgelegen dorpje al-Tirat (het huidige Tirat Carmel) in een voornamelijk agrarische familie. In Haifa zocht hij werk bij het waterleidingsbedrijf. Hier wist hij snel op te klimmen tot directeur. Hij verhuisde naar de Nuzhastraat, op de grens tussen de oude Arabische wijk en de Joodse wijk. Aan de Nuzhastraat werd op 2 mei 1935 zijn eerste zoon geboren. Mahmoud Salim Rabbani. Samen met zijn vrouw Lutfia krijgt Salim Rabbani ook nog twee dochters: Bushra, Salma en een zoon, Muhammed. In interviews vertelt Mahmoud later over zijn gelukkige jeugd in Haifa. Hij had Joodse, Christelijke en Islamitische vriendjes.¹¹ Van kwaad bloed tussen de verschillende bevolkingsgroepen herinnert hij zich niets.

Een grote schok is het plotselinge overlijden van zijn nog jonge vader aan een hersenbloeding. Mahmoud is dan 11 of 12.¹² De dood van de vader en kostwinnaar van het gezin heeft een grote impact op het leven van de jonge Rabbani. Zijn moeder Lutfia Rabbani hertrouwt niet maar trekt in bij haar ouders.

Na het persoonlijke leed volgt al snel een nationaal trauma, Al-Naqba (de catastrofe), zoals de Palestijnen deze gebeurtenis noemen. De Israëli's noemen het de Onafhankelijkheidsoorlog. Deze oorlog van 1948 betekende het einde van de Britse controle in Palestina en leidde tot het ontstaan van de staat Israël.

De Britten waren voor deze oorlog al een aantal jaar aan het zoeken naar een manier om op elegante wijze het Mandaat over Palestina te beëindigen. Belangrijke katalysator hiervoor was de Palestijnse Opstand. Deze begon in 1936 vanuit een staking waar ook Mahmouds vader aan

¹⁰ Laqueur, p.16.

¹¹ Roskam, p. 23.

¹² Officiële documenten zijn allen verloren gegaan in 1948. In nieuwe documenten werd zijn geboortedatum een jaar te vroeg genoteerd (1934), hierdoor is er enige onduidelijkheid over de precieze dateringen in zijn vroegste jeugd. Roskam, p. 21.

deelnam.¹³ De staking groeide uit tot een nationale verzet tegen het Britse mandaat en de grote Joodse immigratie naar Palestina. In 1939 werd er met het 'Macdonald White Paper' een einde aan de onrust gemaakt. Dit paper zou de basis voor het Britse beleid in Palestina moeten gaan vormen. Kernpunten ervan zijn dat de Britten binnen tien jaar het land zouden overdragen en dat Palestina verdeeld zou worden in een Joods en een Arabisch deel. Tevens werden er restricties aan Joodse immigratie en landaankoop gesteld.¹⁴

Eén van de belangrijkste redenen voor de Britten om het mandaat niet onmiddellijk op te geven was de strategische ligging ter verdediging van de koloniën. De vrije doorvaart door het Suez kanaal, een belangrijke levensader van het Britse 'empire', was daarvoor van groot belang. Het was de toegangsweg naar India, de belangrijkste Britse kolonie. De ligging van Palestina naast het kanaal was dus strategisch zeer belangrijk. De militaire baten wogen in het geval van een explosieve binnenlandse situatie echter niet langer op tegen de lasten ervan. Ook vonden er, van beide kanten, dodelijke aanslagen plaats op Britse militairen en diplomaten. Dit waren belangrijke redenen om uiteindelijk toch het Britse belang in Palestina te beëindigen.¹⁵

Tijdens de Tweede Wereldoorlog blijft de situatie tussen de Arabisch en de Joodse bevolking van Palestina gespannen. Deze spanning culmineert uiteindelijk na de Tweede Wereldoorlog in een conflict. Drie processen waren hiervoor zeer belangrijk. Ten eerste was Groot-Brittannië na de Tweede Wereldoorlog zo goed als bankroet. Het 'empire' zou dus niet op dezelfde manier voort kunnen bestaan. Ten tweede was de internationale Zionistische beweging veel harder aan het aandringen op een nationaal thuis voor de Joodse wereldbevolking in Palestina, een belofte die immers al in 1917 was gemaakt. De Holocaust zorgt ten slotte voor een enorme toename van Joodse vluchtelingen die naar Palestina willen emigreren.¹⁶

Deze emigratie naar het heilige land wordt door de Joden Aliyah genoemd (m.v. Aliyot, 'opstijging'). In 1882 is de eerste Aliyah. Nadat Palestina een Brits Mandaatgebied wordt, groeit de Joodse bevolking in Palestina enorm.

¹³ Ibid. p. 24.

¹⁴ Gelvin, James L. *The Israel-Palestine Conflict: One Hundred Years of War*. Cambridge: Cambridge UP, 2007. p.118.

¹⁵ Ibid. p.116.

¹⁶ Ibid. pp.121-123.

In 1920 is ongeveer 11 procent van het totale aantal bewoners Joods. In 1945 bestaat 31 procent van de totale bevolking uit Joden.¹⁷

Vanaf 1945 verslechtert de situatie in Palestina zienderogen. Joodse terreurorganisaties zoals de Irgun en de Stern Gang vallen de Britse posten in Palestina aan. Een van de schokkendste aanvallen is de bomaanslag op het King David Hotel in Jeruzalem op 22 juli 1946. Hier bevond zich het militaire hoofdkwartier van de Britten, 91 mensen komen om het leven.¹⁸ Ook de Palestijnen worden allengs militanter en al snel laten de Britten weten dat ze hun troepen in mei 1948 zullen terugtrekken. Het probleem wordt overgedragen aan de zojuist opgerichte Verenigde Naties. Hier worden een aantal plannen voor Palestina na het Britse vertrek opgesteld. Eén plan gaat uit van een verdeling van het land tussen de Joodse en de Arabische bevolking en een internationaal gecontroleerd Jeruzalem. Een ander plan voorziet in één staat die gedeeld zou worden door alle inwoners.¹⁹

Van die plannen komt uiteindelijk niets terecht. In december 1947 begon de burgeroorlog tussen de Arabische Palestijnen en de Joodse bevolking. Deze eindigde in mei 1948 met het uitroepen van de staat Israël door David Ben-Gurion. Onmiddellijk hierna volgde een conflict tussen Israël en de Arabische buurlanden Egypte, Jordanië, en Syrië. Deze conflicten eindigden tijdens de eerste helft van 1949 met verschillende verdragen tussen de strijdende partijen.²⁰ De gebeurtenissen veranderden, snel nadat ze plaatsvonden, in legendes. In die zin, dat beide partijen er een verhaal, een mythe van maakten dat geen recht meer deed aan de waarheid. Nog steeds is het moeilijk om een definitief beeld te geven. Wel is er in de jaren 80 door de Israëlische 'New Historians' onderzoek gedaan naar de rol van Israël. Deze had de oorlog geconstrueerd als een strijd van 'David tegen Goliath'. Onderzoek toonde echter aan dat de Palestijnse bevolking bijzonder verzwakt was door de Palestijnse opstanden (10 procent van de mannelijke populatie was gedood, gewond, gevangen of gevlucht).

¹⁷ Tessler, Mark. *A History of the Israeli-Palestinian Conflict*. 2nd ed. Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 2009. Print. p.266.

¹⁸ Meisler, Stanley. *United Nations: A History*. S.l.: Grove/Atlantic, 2011. p.41.

¹⁹ Meisler, pp. 41-42.

²⁰ Gelvin, pp.125-126.

De aanvallen van de Arabische landen die op de burgeroorlog volgden waren ook dermate slecht voorbereid en gecoördineerd dat de potentiële kracht van de gecombineerde Arabische legers teniet werd gedaan.²¹

De situatie voor de Palestijnen was na de oorlog ronduit rampzalig. Ze hadden zeventig procent van het land verloren, 500 dorpen waren volledig verwoest en 750.000 vluchtelingen waren verspreid over zes verschillende landen. Van deze vluchtelingen bevonden zich 350.000 in de Westelijke Jordaanoever dat onderdeel was van het Koninkrijk Trans-Jordanië; 200.000 vluchtten naar Gaza; 60.000 vluchtelingen gingen naar Syrië en 100.000 Palestijnen weken uit naar Libanon.²²

De familie Rabbani bevond zich in de naar Libanon uitgeweken groep die na de slag om Haifa, in april 1948 vluchtte. Van de oorspronkelijk 65.000 Palestijnse Arabieren bleven er na de strijd slechts 4000 Palestijnen in de stad.²³ De familie Rabbani vertrok nadat hun huizen in brand waren gestoken. Ze vluchtten naar het dorpje waar de familie van vaders kant woonde, Tirat.²⁴ Ook hier worden ze echter al snel verdreven door Joodse militieën.

Moeder Rabbani verbleef met haar kinderen een aantal nachten op de stranden van Haifa totdat een boot ze uiteindelijk meenam naar Libanon. Na de reis kwamen ze terecht in de haven van Beirut. Rabbani beschreef de verbijstering die hij daar voelde veel later:

“Je hebt je cultuur, je opvoeding, je goede manieren geleerd. Je bent opgegroeid in een intellectuele omgeving [...] Dan komt de oorlog en als gevolg daar van sta je letterlijk op straat [...] je komt als bedelaar aan in de haven van Libanon. Die eerste nacht slaap je tussen duizenden onbekenden. Je ziet mensen rondlopen die hun familie niet kunnen vinden [...] je bent verloren.”²⁵

²¹ Ibid. pp.129-130.

²² LeVine, Mark. *Impossible Peace: Israel/Palestine since 1989*. Black Point, N.S.: Fernwood Pub., 2009. p.30.

²³ Morris, Benny. *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited*. Cambridge: Cambridge UP, 2004. p.209.

²⁴ Roskam, p. 26.

²⁵ Roskam, pp. 34-35.

Lutfia vond voor Mahmoud en zijn broer een plaats op de Amerikaanse school in Ras el Matn, nabij Beirut. Zelf reisde ze door naar Damascus. Pas na een jaar werden Mahmoud en zijn broer weer herenigd met hun moeder.

Damascus is de plek waar Rabbani zijn laatste kinderjaren doorbrengt. Na het overlijden van de vader, de ontsnapping na de Naqba en de reis naar het buitenland moesten alle zeilen worden bijgezet. Dit betekende dat Mahmoud niet lang een kind kon blijven. Als oudste zoon van het gezin moest hij ook de rol van kostwinnaar op zich nemen. In een textielfabriek in Damascus, op dat moment één van de grootste textielproducenten in het Midden-Oosten vond hij werk.²⁶ Hij begint op de werkvloer. De fabriek heeft echter een zeer oplettende eigenaar, de heer Kotob, die al snel het potentieel van de jongeman op de werkvloer inziet. Kotob nodigt hem uit om in plaats van in de fabriek op het kantoor te komen werken.

Dit geeft Rabbani de kans om zich in plaats van met zijn handen met zijn hoofd bezig te gaan houden. De nieuwe werktijden in de vroege ochtend geven hem de kans om 's avonds zijn diploma op school te halen.²⁷ Het belang van goed onderwijs had hij al vroeg in de gaten. De volgende stap was het behalen van een universitair diploma. Een aantal gebeurtenissen zouden hem hiervoor naar Nederland brengen.

Ten eerste is de directeur van de fabriek onder de indruk van hem, hij zag de capaciteiten van de jongen en achtte hem in staat een universitaire opleiding te volgen. Geld heeft de familie hier alleen niet voor. De directeur biedt aan om Rabbani van een beurs te voorzien. Deze beurs zou hem in staat moeten stellen om in Amerika te gaan studeren, hier kon hij dan bij familie van de fabriekseigenaar gaan wonen.²⁸

Een andere gebeurtenis verandert dit plan echter. Mahmoud's jongere zus, Bushra, had zich in april 1959 op 18 jarige leeftijd verloofd met de 65 jarige Sir Muhammed Zafrulla Khan.²⁹ Dit was een Pakistaanse moslim met een grote staat van dienst in zowel de Pakistaanse als de internationale

²⁶ Interview met Salim Rabbani, 25 april 2014 [zie: appendix I].

²⁷ Bert Bommels, 'De grote versierder', *Elsevier* 19 (9 mei 1987), p.10.

²⁸ Appendix I. Net zoals met vele andere personen heeft Rabbani een levenslange vriendschap met de familie gehad, zijn kinderen zijn nog steeds goede vrienden van de familie.

²⁹ 'Zafrulla Khan vond bruid in Damascus', *De Telegraaf* 19 mei 1959.

politiek.³⁰ Hij was in 1954 benoemd als hoge rechter aan het Internationaal Gerechtshof in Den Haag. De omstandigheden waaronder deze verloving plaatsvonden zijn niet helemaal duidelijk. Zeker is dat de twee elkaar nog maar net kenden, Sir Zafrulla Khan ontmoette haar tijdens een kort bezoek aan Damascus. Ook moest Bushra voor deze verloving een eerdere verloving met haar 25 jarige neef afbreken. Als we de situatie van het gezin in beschouwing nemen kan men zich wel voorstellen dat er naast persoonlijke motieven ook wel sprake kan zijn geweest van praktische overwegingen: de rechter kon een belangrijke steun zijn voor het gezin.

Kort na de verloving vertrekt Bushra naar Den Haag om daar in mei 1959 te trouwen met Zafrulla Khan. Het lukt haar echter niet goed om te aarden in Nederland. Niet geheel verwonderlijk voor een 18 jarige vrouw die met haar veel oudere man naar de andere kant van de wereld vertrekt. Naar een land waar ze de taal niet spreekt, de gewoontes niet kent met een nieuwe man die ze slechts een aantal weken kent.

1.2 Nederland

Familieberaad resulteerde in de conclusie dat het goed zou zijn voor Bushra en ook zou helpen met het aarden in het nieuwe land als haar oudste broer naar Nederland zou gaan om haar een bezoek te brengen. Aangezien Rabbani in de Verenigde Staten ging studeren zou hij tijdens zijn reis ook Nederland aan kunnen doen. Enkele maanden later, in augustus maakt Rabbani via de boot de lange reis naar Nederland. Op de boot gaat het nieuws rond dat president Nasser van Egypte, een man die voor vele Arabieren, waaronder Mahmoud een groot voorbeeld was³¹, het Britse Suezkanaal heeft genationaliseerd.³² Aangekomen in Nederland neemt Rabbani op de goede gok een trein. Nadat hij in plaats van Den Haag op station Amsterdam aankwam zag hij dat er in Nederland geen Engels werd gesproken aangezien hij niet in staat was om de plaatsnaam op de borden te lezen.³³

³⁰ <http://www.alislam.org/library/books/Sir-Zafrulla-Khan-Interviews.pdf> geraadpleegd op 25-7-2014.

³¹ Nasser streefde naar een gezamenlijke heropleving van de Arabische landen, nadat deze jarenlang waren overheerst door vreemde mogendheden. Samenwerking tussen de Arabische landen stond centraal. Dit 'panarabisme' bestond al langer maar had vooral een grote, symbolische waarde voor de Arabische wereld tijdens de jaren 50 en 60.

³² Dit leidde tot een kort maar hevig conflict tussen Israël, Groot-Brittannië en Frankrijk tegen Egypte: de Suezcrisis.

³³ 'T is een vreemdeling zeker', 2 mei 1992 [TV].

Aangekomen in Den Haag blijft hij twee weken wonen in de verbouwde moskee bij zijn zus en zwager. Het wordt al snel duidelijk dat de beurs van de familie Kotob niet meer zou komen. De fabriek in Damascus was tijdens de reis van Mahmoud naar Nederland genationaliseerd. De studiebeurs had op dat moment dus geen prioriteit voor de eigenaar. De oplossing kwam van Rabbani's zwager.

Zafrulla Khan zegt dat hij de studiebeurs zou verstrekken en Rabbani daarnaast van een maandelijkse toelage zou voorzien. Rabbani zou dan in Nederland blijven studeren. Hij begrijpt echter al snel dat hij voor een succesvolle studie het Nederlands moet beheersen en dus onder Nederlanders zou moeten zijn. Dit zou zeer moeilijk worden als hij bij zijn zus en zwager zou blijven wonen en dus constant Arabisch zou blijven praten. Daarom vertrekt hij naar Delft, waar hij bij een hospita gaat wonen.

In een speech die de, inmiddels zeer succesvolle, Rabbani in de jaren 90 geeft, blikt hij even terug op deze periode. Hij zegt daarin dat hij als onbemiddeld man naar Nederland kwam. Zonder erfenis, zonder bedrijf, zonder kennis van de taal en zonder handige familieleden. Deze opmerking is met Zafrulla Khan als zwager wellicht niet helemaal waar. Toch is het zeer indrukwekkend om te zien op wat voor manier de jongeman omging met al deze veranderingen. Een aantal kenmerken die we in de rest van zijn leven tegen zullen blijven komen, zijn al vroeg te herkennen. Ten eerste een sterke gedrevenheid. Ten tweede een groot vermogen tot aanpassing. Nadat hij op zijn 11e zijn vader verloor en op zijn 12e uit Palestina moest vluchten stond hij amper 10 jaar later al weer op vreemde bodem. ♦

*“Niet onze vlucht uit Israël is voor mij een trauma geworden,
maar het onbegrip hier in Nederland.”³⁴*

2.1 In zaken

De studie werktuigbouwkunde aan de TU in Delft houdt Rabbani uiteindelijk 3 jaar vol. Hij is lid van het Delfts studentencorps en woont in een studentenhuus. De Palestijnse zaak is vaak een onderwerp van gesprek, vertellen zijn oud-huisgenoten.³⁵ Een discussie die overigens vaak dood bloedt en op een muur van onbegrip stuitte. De Koude Oorlog is in volle gang en in zo’n sfeer zijn mensen (volgens Rabbani was hij de enige Arabische student) die het voor Nasser opnamen al snel verdacht.

Hij komt er echter achter dat hij niet in staat zou zijn om zijn studie tijdig af te ronden. Zijn verantwoordelijkheid voor de familie, die in het Midden-Oosten is achter gebleven, doet hem beseffen dat hij aan de slag moet gaan. Hij beseft dat hij niet de ambitie bezat om jarenlang werktuigbouwkunde te studeren zonder passie voor deze studierichting. Daarnaast zou hij in die jaren afhankelijk zijn van financiële steun van anderen. Jaren later merkt hij in een interview op dat hij eigenlijk de verkeerde studie had gekozen en dat hij met de kennis van nu voor de studie Internationale Betrekkingen zou hebben gekozen, een onderwerp waar hij wel passie voor aan de dag had kunnen leggen.

Nadat hij nog even probeert in loondienst te komen bij de KLM besluit Rabbani al snel voor zichzelf te beginnen. Hij richt in 1959 het “Middle East Bureau for the Promotion of Economic Relations” “MEPER” op. Hij is dan 24. Met zijn kennis van het Arabisch hoopt hij hiermee een brug te kunnen slaan tussen het Nederlandse bedrijfsleven en de Arabische wereld. Zijn kantoor opent hij aan de Riouwstraat in Den Haag.

Geld hiervoor werd hem verstrekt door Zafrulla Khan. Rabbani had besloten om zijn zwager nog één keer om hulp te vragen in plaats van nog jarenlang van hem afhankelijk te zijn. Hiermee begint hij zijn zakelijke carrière.³⁶

³⁴ Monique de Knegt, Interview met Mahmoud Rabbani, *Haagsche Courant* 21 oktober 2000.

³⁵ Roskam, p.43.

³⁶ Ibid. p.46.

Het bedrijf is niet onmiddellijk winstgevend. De eerste jaren waren niet gemakkelijk.³⁷ Een belangrijke stap richting succes, zet hij tijdens zijn huwelijksreis naar Tunesië. Al tijdens zijn studentenjaren, in 1958, had Rabbani zich verloofd met een oude liefde uit Palestina: Anisa Khadar. Ook zij was gevlucht tijdens de Naqba en verbleef in Syrië. Rabbani maakte de reis naar Syrië en vroeg om haar hand. Een maand later trouwden ze.

Tunis werd de bestemming van de huwelijksreis. Al tijdens de landing zag Rabbani een filiaal van de Palestijnse “Arab Bank” liggen.³⁸ Zeer typerend voor zijn zakelijk gevoel was dat hij besloot om deze bank een bezoek te brengen, gewoon om eens te kijken of zij wellicht nog suggesties hadden voor interessante zakelijke relaties. Het toeval wilde dat de bankdirecteur uit hetzelfde dorpje nabij Haifa kwam waar ook de familie van Rabbani had gewoond.³⁹ De directeur organiseerde die avond een diner en nodigde hem daarbij uit.

Tijdens dit diner ontmoette Rabbani de pater familias van de Ben-Yedder familie. Deze familie bezat een groot bedrijf in koffie en thee, en waren actief in het gehele Midden-Oosten. Via deze connectie begint de handel in de regio te groeien. Het Midden-Oosten is in deze periode sterk aan het veranderen. Rabbani beseftte dit terdege; één van de beste voorbeelden hiervan is zijn connectie met de Algerijnse onafhankelijkheidsstrijders, de FLN⁴⁰.

De relatie tussen Nederland en Israël na de Tweede Wereldoorlog is lastig te definiëren. In zijn studie naar de relatie tussen Nederland en het Nabije Oosten omschreef F. Grünfeld het als “[een relatie] die als ‘gevoelig en ‘niet-normaal’ wordt aangeduid. [Dit] betekent een grote mate van betrokkenheid”⁴¹. Het Nederlandse politieke antwoord op de stichting van de staat Israël was echter neutraal. Nederland was in vergelijking met de rest van de wereld uitgesproken laat met de erkenning van Israël als staat. Wel heerst er in Nederland een enorm schuldgevoel over de vele Nederlandse slachtoffers van de Holocaust.

³⁷ Appendix I.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ ‘Front de Libération Nationale’, Algerijnse partij met een militaire tak uit 1954 die in het teken stond van de strijd tegen de Franse machthebbers.

⁴¹ Grünfeld, Fred. *Nederland En Het Nabije Oosten: De Nederlandse Rol in De Internationale Politiek Ten Aanzien Van Het Arabisch-Israëliisch Conflict 1973-1982*. Maastricht: Kluwer-Deventer, 1991. p.31.

In Nederland dwong de manier waarop de Israëliërs zich een paar jaar na de Tweede Wereldoorlog een eigen staat hadden weten te stichten ook groot respect af. De onbekendheid van de Arabische wereld zorgde er voor dat er weinig aandacht was voor de manier waarop de stichting van deze staat de andere bevolkingsgroepen in Palestina had beïnvloed.

De Arabische wereld zat echter niet stil. Vanaf de jaren 50 begon het hier te broeien. Na de Tweede Wereldoorlog ontstond er een opleving van het zogenaamde 'Arabisch Nationalisme'. Deze ideologie ging uit van het idee dat de Arabische wereld zichzelf op eigen kracht op moest trekken om zo, na jarenlange overheersing door de Europese wereldmachten, weer op eigen benen te kunnen staan. Dit was geen nieuwe gedachte, maar een aantal zaken maakt deze ideologie wel extra relevant en urgent in de ogen van velen. De Koude Oorlog ten eerste. Door de gespannen verhouding tussen de twee overgebleven supermachten Amerika en de Sovjet-Unie was de rest van de wereld veranderd in een arena waar zoveel mogelijk bondgenoten moesten worden gewonnen. Minstens zo belangrijk was de strijd om onafhankelijkheid. De Arabische wereld was met name in de jaren 40 en 50 voor een groot deel onafhankelijk geworden. Dit verliep niet overal even vreedzaam. In Algerije werd er tussen 1954 en 1962 een zeer bloederig conflict uitgevochten tussen Frankrijk en het Front de Libération Nationale, het FLN.

Via de familie Ben-Yedder komt Rabbani in contact met enkele hooggeplaatste figuren bij de FLN. Achmed Ben Bella⁴² en Boumédiène^{43, 44}. Zijn zakelijk leven krijgt op deze manier al vroeg ook een politieke dimensie. De eerste jaren was Algerije de voornaamste afnemer van de producten van MEPER. Het eerste krantenbericht waar de naam Mahmoud Rabbani in voorkomt is in het Gereformeerd Gezinsblad van 4 februari 1964.

De kop leest: "Algerië koopt 1000 Nederlandse koeien"[sic]⁴⁵. Dit gebeurde via MEPER. Geen slechte deal voor een bedrijf dat dan 4 jaar bestaat. De eerste jaren moet het bedrijf het vooral hebben van deze en soortgelijke export van Nederlandse levensmiddelen.

⁴² Eerste president, vanaf 1963 tot 1965, van het onafhankelijke Algerije.

⁴³ Opvolger van Ben Bella, president van 1965 tot 1978.

⁴⁴ Roskam, p.48.

⁴⁵ 'Algerië koopt 1000 Nederlandse koeien', *Gereformeerd Gezinsblad* 4 februari 1964.

Zijn steun aan het FLN levert hem uiteindelijk ook het ereburgerschap van Algiers op.⁴⁶ Zijn zakelijke ambities zijn echter groter dan Algerije en Tunesië alleen.

Een belangrijke rol in de uitbreiding van zijn zakelijke netwerk wordt gespeeld door een Nederlandse oud-verzetsstrijder: Willem 'Bib' van Lanschot. Deze is na de oorlog een rol op de achtergrond van de internationale politiek gaan spelen. Onder andere bij het tot stand komen van de wapenstilstand in Algerije.⁴⁷ Samen met een aantal oud-ambassadeurs en arabisten richt hij in 1955 de Nederlandse Arabische Kring op. Dit met het idee dat beide gebieden van elkaar kunnen leren door in gesprek te gaan in kleine, informele bijeenkomsten.⁴⁸ Bij één van deze bijeenkomsten, waarschijnlijk aan het einde van de jaren 50, is ook Rabbani aanwezig. De twee konden het, ondanks het grote leeftijdsverschil, onmiddellijk goed met elkaar vinden. Ze deelden een pragmatische kijk op de Arabische wereld. Voor Rabbani is Van Lanschot ook één van de eerste Nederlanders met wie hij op niveau over de kwestie Palestina kon discussiëren, zonder dat hierbij onmiddellijk de Jodenvervolging werd bijgehaald. "Bib was in staat een sfeer te scheppen waarin mensen met elkaar wilden praten en discussiëren." Dit moet een verademing voor hem zijn geweest na de discussies tijdens zijn studentenjaren en in de corporale wereld, die gekenmerkt werden door onkunde en vooroordelen. Van Lanschot was onder de indruk van de beschaafde, erudiete manier van discussiëren van deze jonge, Palestijnse student.⁴⁹

Naast een levenslange vriendschap leverde het Rabbani ook zakelijke kansen op. Het netwerk van Van Lanschot was, door zijn vele nevenfuncties, enorm. Samen reizen ze veel door de Arabische wereld en maakte Mahmoud kennis met vrienden van Van Lanschot in de Emiraten, Saoedi-Arabië, Egypte en Irak.

⁴⁶ Appendix I.

⁴⁷ Ten, Berge, Dieudonné. *Bib Van Lanschot: 'Je Bent Pas Verslagen Als Je Het Zelf Opgeeft'* 's-Gravenhage: Bzztoh, 1994. p.93.

⁴⁸ <http://www.nederlandsarabischekring.nl>, geraadpleegd op 26-7-2014.

⁴⁹ Ten, Berge, pp.101-102.

2.2 *Honorair consul*

Politiek en zaken zijn in Rabbani's leven altijd in een precair evenwicht geweest. Het zakenleven is welbeschouwd ook apolitek: mensen moeten met elkaar door één deur kunnen om zaken te kunnen doen. Bijzaken zoals persoonlijke opvattingen, ideeën en meningen kunnen hierbij het best buiten beschouwing blijven. Rabbani was zich al vroeg zeer bewust van de lastige combinatie van deze twee.⁵⁰

De positie waarin Rabbani zich, zeker in zijn beginjaren, in bevind is echter uniek. Er is in Nederland dan nog nauwelijks aandacht voor het Palestijnse probleem en hij voelt dat er voor hem een rol is weggelegd om het Nederlandse publiek bewuster te maken van de Palestijnse kant van het conflict in zijn thuisland. Een belangrijke kans dient zich hiervoor aan in 1966, als hij op 31 jarige leeftijd wordt uitgenodigd door de jonge staat Koeweit om honorair consul in Nederland te worden.

De opmaat hiervoor wordt gezet op 19 juni 1961. Het Britse protectoraat verdwijnt en Koeweit wordt een onafhankelijk land met Abdullah al-Sabah als eerste emir. In Nederland is het land nog nauwelijks bekend. Via Zafrulla Khan had Rabbani al een zekere bekendheid in het Corps Diplomatique. Via via komt hij in contact met een aantal afgevaardigden van de nieuwe staat Koeweit. Eén van hen, Fuad Hamzu, is op dat moment bezig om een Ministerie van Buitenlandse Zaken op te zetten. Hij had voor de onafhankelijkheid gestudeerd in Amsterdam. Deze nieuwe functie geeft hem de kans om bij de reizen van de emir mee te gaan. Hamzu zorgt ervoor dat er altijd een tussenstop in Nederland werd gemaakt. Zo kon hij zijn vrienden weer zien.⁵¹ Zijn vriend Rabbani is met zijn kennis van het Nederlands en het Arabisch de ideale kandidaat om de gasten Nederland te laten zien.

Het bevalt de Koeweitse afvaardiging wel in Nederland. Vooral de minister van Buitenlandse Zaken, Sabah Al-Salim Al-Sabah, voelt zich op zijn gemak in het Amsterdamse uitgaansleven.⁵² Rabbani wordt uitgenodigd om ambassadeur te worden. Een volledig diplomatieke functie zou echter niet te verenigen zijn met zijn zakelijke ambities. Een middenweg wordt gevonden in de

⁵⁰ Appendix I.

⁵¹ Roskam p.52, ook Appendix I.

⁵² Roskam, p.52.

aanstelling als honorair consul, een onbezoldigde functie⁵³, die regelmatig wordt gebruikt als een land nog geen officiële ambassade in een land heeft maar er wel graag een vertegenwoordiging van haar belangen wil zien. Dit betekent dat hij dus geen fulltime diplomaat werd, maar zich wel zou gaan bezighouden met het behartigen van de belangen van Koeweit in Nederland.

In 1967 zijn Israël en Palestina voor het eerst sinds 1948 weer groot nieuws in de Nederlandse kranten. Na een gespannen periode tussen Israël en haar Arabische buurlanden besloot het Israëlische leger (de IDF⁵⁴) op 5 juni een verrassingsaanval te plegen op de Egyptische troepen, die in de Sinaï gemobiliseerd werden. Het Israëlische leger was dominant en wist binnen zes dagen een overtuigende overwinning te behalen. Hierbij werden ook grote gebieden, die daarvoor Arabisch waren, ingelijfd bij Israël, zoals de Sinaï woestijn van Egypte, de Golan-hoogtes van Syrië en de Westelijke Jordaanoever van Jordanië. Nederland was pro-Israëliisch. Het toenmalige kabinet De Jong was van mening dat inmenging in het geschil slechts diende te gebeuren met als doel het beëindigen van het conflict. Daarbij vermeldde De Jong wel in voorzichtige bewoordingen dat de Arabische landen het aan zichzelf te danken hadden én dat de verhouding tussen Nederland en Israël er één was van sympathie voor het moedige volk dat omringd werd door kwaadwillende Arabische buurlanden.⁵⁵ In een NIPO-onderzoek vlak na de Zesdaagse Oorlog bleek dat 67 procent van de Nederlanders Israël steunden, minder dan één procent koos partij voor de Arabische landen. Het Nederlandse volk had meer sympathie voor Israël dan de Britten of de Amerikanen.⁵⁶

Deze overweldigende sympathie voor Israël resulteert bij Rabbani in een grote behoefte om het publiek de andere kant van de medaille te tonen. Hij heeft zich dan inmiddels al behoorlijk gevestigd als zakenman en ook zijn functies in de diplomatieke wereld zorgden ervoor dat hij ingangen kon vinden bij de media. Hij begint met het aanschrijven van kranten en interviews op de radio te hebben.

⁵³ Rabbani zei in 1979 in een interview dat hij wel werd betaald voor zijn functie ("Ik ben waarschijnlijk de enige betaalde honorair consul ter wereld"), *Remmers Ontmoet* 21 november 1979 [TV]. Salim Rabbani zei hierover in een gesprek dat hij neerkwam op een (kleine) onkostenvergoeding.

⁵⁴ Israeli Defense Forces

⁵⁵ Handelingen 1966/67, 13, p.330

⁵⁶ Van Dam, Nikolaos., and Jan Keulen. *De Vrede Die Niet Kwam: Twintig Jaar Diplomaat in Het Midden-Oosten*. Amsterdam: Bulaaq, 1998. p.36.

Een aantal kranten maken rond deze tijd al melding van spreekavonden of discussies waarbij Rabbani aanwezig is.⁵⁷

Hij weet zichzelf zo een positie in de Nederlandse media te verschaffen: “Er kan geen teach-in, forum, discussieavond of ‘walk-in, talk-in’ over het Midden-Oosten voorbijgaan of Mahmoud Salim Rabbani voert het woord”⁵⁸. Dit was geen toeval maar een bewuste strategie. In een toespraak aan de Erasmus Universiteit in 1992 zei hij “Ik was in die tijd honorair consul van Koeweit [...] Dat verschaftte mij in ieder geval de gelegenheid om hier en daar gehoor te vinden. Maar op het Ministerie van Buitenlandse Zaken zitten bewindslieden en ambtenaren niet te wachten op een onbekende vertegenwoordiger van een land dat ze nauwelijks op de kaart konden vinden. [...] Ik leerde dat de beste, meest simpele manier om de politiek te beïnvloeden was gelegen in het onderhouden van goede contacten met de media”⁵⁹.

Een belangrijk gevolg hiervan is de oprichting van het ‘Nederlands-Palestina Comité’, twee jaar na de Zesdaagse Oorlog. Dit comité werd onder andere opgericht door Piet Nak, een oud-verzetsstrijder. Deze raakte onder de indruk van Rabbani nadat hij hem op de televisie had zien spreken over het lot van de Palestijnen.⁶⁰ Nak belde Rabbani om een afspraak te maken en zichzelf te informeren over de toestand van de Palestijnen in Israël. Piet Nak was in 1966 ereburger van de staat Israël geworden vanwege zijn verdiensten voor het Joodse volk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een fel demonstrant tegen de Vietnamoorlog wordt hij, daags voor het uitbreken van de Zesdaagse Oorlog, nog door de Israëlische ambassade gevraagd om een grootscheepse Anti-Arabische protestactie op de poten te zetten.⁶¹ Rabbani wist hem echter te overtuigen van de noodzaak om ook de Palestijnse kant van het conflict te onderzoeken.

⁵⁷ b.v.: ‘Consul van Koeweit spreekt over Arabisch probleem’ *Het Vrije Volk* 2 november 1967.

⁵⁸ ‘Israël moet zich losmaken van het zionisme, *Het Vrije Volk* 22 februari 1969.

⁵⁹ Toespraak M.S. Rabbani als gastdocent in de lezingencyclus ‘Grondslagen van de publieke zaak’, Erasmus Universiteit Rotterdam, 3 november 1992.

⁶⁰ Interview met een andere oprichter, Kees Wagtendonk op ‘<http://www.palestina-komitee.nl/upload/UserFiles/File/krantje%20def.pdf>’ geraadpleegd op 3-8-2014

⁶¹ ‘Piet Nak, Palastina-Comité en ‘objectieve informatie’, *Limburgsch Dagblad* 20 mei 1969.

Op 15 mei 1969 wordt het Nederlands Palestina Comité opgericht. Mahmoud Rabbani is wel in het café aan het Leidseplein in Amsterdam maar wordt op verzoek geen lid van het comité om kritiek op eventuele belangenverstrengeling vóór te zijn.⁶² Doelstelling van het comité wordt als volgt verwoord: ‘Het comité is van mening [...] dat er in ons land iets ontbreekt aan de voorlichting over het Nabije Oosten. In Nederland is men goed ingelicht over de Israëlsche kant. Dit is te danken aan de voorlichting die door de Westers opgeleide en denkende regeerders van Israël tot ons, Westerlingen, wordt gericht’. Rabbani’s functie als consul voor Koeweit is voor enkelen in het comité lastig te koppelen aan zijn Palestijnse activisme. Zelf legde hij jaren later zijn motivatie treffend uit: “Toen ik [...] het Palestina comité oprichtte hoorde ik ook al: wat moeten we in onze beweging met de vertegenwoordiger van dat rijke, rechtse Koeweit? Dan wordt over het hoofd gezien dat je maar zelden je zin krijgt door op de tafel te slaan, of je mening luidkeels te verkondigen. Daar zijn *relaties* voor nodig”⁶³.

De eerste stap om deze informatievoorziening te verbeteren is een reis naar de Arabische wereld. Rabbani zorgt voor fondsen uit Egypte, Jordanië en Syrië zodat een afvaardiging uit de politiek (PvdA-senator Cammelbeek, en afgevaardigden van de PSP), de studentenwereld (Bertus Hendriks) en publieke instanties zoals Pax Christi en Sjaloom. De journalistieke wereld wordt een aantal jaren later, in 1972, op uitnodiging van de Arabische Liga en met hulp van Rabbani op reis door het Midden-Oosten gestuurd.⁶⁴ In de krant ‘Het Vrije Volk’ staat vlak voordat de reis begon een kort bericht over een informele ontmoeting tussen Arabische afgevaardigden, Nederlandse politici, wetenschappers en journalisten. Rabbani wordt in dit bericht omschreven als ‘zakenman, consul van Koeweit, onvermoeibaar voorvechter van de Palestijnse zaak en de man, aan wie de eer toekomt de betrekkingen tussen de Nederlandse pers en de officiële Arabische vertegenwoordigers zoveel te hebben verbeterd’⁶⁵.

Dat was een groot compliment en een bewijs van de invloed die Rabbani op dit moment al bezat binnen de journalistieke wereld. Concrete cijfers spreken ook voor zich.

⁶² Roskam, p.55.

⁶³ Terlingen, J., ‘Hier wordt de geschiedenis uitgewist’ *Vrij Nederland* 14 september 1991 p.57.

⁶⁴ Roskam, pp. 54-55.

⁶⁵ ‘Arabisch Avondje’, *Het Vrije Volk* 13 mei 1972.

In 1972 heeft hij inmiddels ruim 160 lezingen gegeven over de Palestijnse kwestie.⁶⁶ Een jaar later zou ook blijken op wat voor manier Rabbani zijn functie als honorair consul al had weten te benutten binnen de diplomatieke wereld in Den Haag.

2.3 Immigrant en identiteit

In het volgende hoofdstuk zal ik de zakelijke en politieke fase na 1972 behandelen. Voordat dit onderwerp aan bod komt is het echter interessant om een uitstap te maken naar een theoretisch model van immigratie. Deze kan daarna toegepast worden op de situatie van Rabbani. In de afgelopen decennia is er wetenschappelijk onderzoek gedaan naar immigratie. Een theoretisch model kan daarom behulpzaam zijn in het bestuderen van deze periode en het verdere leven van Rabbani.

In de eerste periode van Rabbani's leven in Nederland is er sprake van enerzijds een sterke wens tot aanpassing aan zijn nieuwe leefomgeving. Hij gaat onmiddellijk na aankomst de Nederlandse taal leren, gaat hier studeren en neemt deel aan het Nederlandse studentenleven. Anderzijds blijft er ook een sterke band met zijn land van herkomst bestaan. Deze band vindt zijn uitdrukking in het publiekelijke pro-Palestijnse standpunt dat hij in Nederland gaat verkondigen. Deze spagaat tussen het land van aankomst en het land van herkomst is dus van groot belang geweest in het leven van Rabbani.

Een belangrijk concept binnen de studie van immigratie is de term 'acculturatie'. De term werd voor het eerst gebruik in academisch onderzoek naar immigratie tijdens de jaren 30. In de breedste zin is het te definiëren als: "het proces van culturele verandering en aanpassing dat plaats vindt wanneer individuen van verschillende culturen met elkaar in contact komen"⁶⁷. Als dit specifiek wordt toegepast op internationale migratie dan wordt er gebruik gemaakt van twee verschillende variabelen. De eerste is de aanpassing aan ontvangende cultuur. De tweede is het behoud van de oorspronkelijke cultuur.⁶⁸

⁶⁶ 'Begrip wekken in Nederland voor Palestijnse zaak' *Het Vrije Volk* 26 september 1972.

⁶⁷ Gibson, M.A. (2001). Immigrant adaptation and patterns of acculturation. *Human Development*. 44. 19-23 p.19.

⁶⁸ Schwartz, S.J., Montgomery, M.J., Briones, E. (2006). The Role of Identity in Acculturation among Immigrant People: Theoretical Propositions, Empirical Questions, and applied Recommendations. *Human Development*. 49. 1-30 p.2.

Worden deze twee variabelen vertaald naar een ja/nee vraag dan leidt dit tot het volgende model:

Acculturatiestrategie:		Aanpassing?	
		Ja	Nee
Cultuurbehoud?	Ja	Integratie	Separatie
	Nee	Assimilatie	Marginalisatie

69

Door de twee variabelen te kruisen ontstaan er 4 verschillende uitkomsten van acculturatie. *Integratie* is het behoud van delen van de oorspronkelijke cultuur terwijl er ook deel wordt genomen aan de nieuwe, ontvangende cultuur. *Marginalisatie* aan de andere kant is het uitsluiten van zowel de ontvangende als de oorspronkelijke cultuur. Het niet ontvankelijk zijn voor deelname aan de ontvangende cultuur maar wel blijven hechten aan de oorspronkelijke wordt gedefinieerd als *separatie*. Hier tegenover staat het volledig loslaten van de oude cultuur en slechts deel uit gaan maken van de ontvangende cultuur oftewel: *assimilatie*.⁷⁰

Het is niet nodig om dit model uitputtend te gebruiken. De insteek – die sociaal van aard is – sluit niet volledig aan op dit historisch/biografische onderzoek. Doordat er ook geen mogelijkheid meer is om de hoofdpersoon, Rabbani, vragen te stellen over zijn ‘acculturatiestrategie’ zal de data ook incompleet zijn. Toch is het waardevol om via de verzamelde data dit model toe te passen op de immigratie en acculturatie van Rabbani. Ten eerste omdat dit een helder beeld geeft van de manier waarop Rabbani zelf is omgegaan met zijn immigratie naar Nederland. Ten tweede omdat dit kan helpen bij het verklaren van zijn latere leven in Nederland.

⁶⁹ Berry, J. (1997) Immigration, Acculturation and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46, 5-68 p. 5.

⁷⁰ Ibid. pp. 9-10

De eerste variabele is de mate van cultuurbehoud. Blijft Rabbani vasthouden aan zijn identiteit als Palestijn en Arabier? Ja, hij is zich onmiddellijk bewust van zijn uitzonderingspositie als Arabier in Nederland.

Het feit dat er in Nederland amper bewustzijn en kennis was van de Arabische wereld is hierin een belangrijke motivatie geweest. Zijn kinderen onderschrijven ook de waarde die er in het gezin Rabbani werd gehecht aan de Palestijnse identiteit. In een interview met de familie in het programma 'Remmers ontmoet' in 1979 zegt de tweede zoon van Rabbani, Mouin Rabbani, dat hij zichzelf als Palestijn beschouwt.⁷¹ Salim Rabbani onderschrijft deze mening in het interview: 'In mijn hart ben ik ook Palestijn'. Het is een duidelijk teken van het belang van de oorspronkelijke identiteit. De familie die nog in de Arabische wereld woont zorgt ook voor de band die er met het land van oorsprong blijft bestaan.

Dan de andere variabele, is er sprake van aanpassing aan het nieuwe land? Ook hier past een volmondig 'ja'. Rabbani's keuzes tonen al onmiddellijk na aankomst in Nederland dat hij gedreven is om ook onderdeel uit te gaan maken van de Nederlandse cultuur. Hij wil bijvoorbeeld snel de taal leren. Daarnaast maakt hij er ook werk van om veel Nederlanders in zijn sociale cirkel te hebben. Hij wordt lid van een studentenvereniging en gaat ook op kamers wonen met Nederlandse huisgenoten. Later zorgt hij er voor dat hij goede relaties krijgt in de journalistieke en de politieke wereld.

Integratie is dus de strategie van Rabbani geweest. De motivatie hiervoor komt voort uit drie verschillende invalshoeken. Ten eerste is zijn bedrijf MEPER een link tussen de Nederlandse en de Arabische wereld. Hij weet al vroeg dat er daar een markt is voor Nederlandse producten. Hij weet ook dat hij met zijn achtergrond in de Arabische wereld en zijn kennis van de taal een belangrijke voorsprong heeft als hij vanuit Nederland zaken wil gaan doen in deze wereld. Het tweede motief heeft te maken met de rol die hij voor zichzelf in Nederland ziet weggelegd: optreden als spreekbuis namens de Arabische wereld en zich inzetten voor de Palestijnse kwestie.

⁷¹ 'Remmers Ontmoet' [TV].

Het gebrek aan kennis over de Arabische wereld in Nederland is voor hem een motivatie geweest om deze kennis te vergroten. Dit is echter niet vanzelfsprekend, een ander zou zich wellicht hierdoor juist kunnen afkeren van de ontvangende cultuur. Dat Rabbani dit niet deed, komt voort uit zijn overtuiging dat het gebrek aan kennis de grondslag vormt voor een afwijzende houding van veel Nederlanders van de Arabische wereld en het Palestijnse vraagstuk.

Een derde motivatie is persoonlijker van aard en daarom moeilijk te bewijzen. Al zijn doen en laten na zijn aankomst in Nederland lijkt echter te wijzen op één ding: hij wil het hier gaan maken. Hij wil succesvol worden en hij beseft dat zijn toekomst hier in Nederland ligt. Dit is ook een sterke motivatie om deel uit te gaan maken van de Nederlandse cultuur.

In de literatuur wordt integratie als de meest effectieve manier van acculturatie beschouwd. Zowel op persoonlijk als op maatschappelijk vlak. Meerdere onderzoeken wijzen in deze richting: “Our study and those of other researches support the view that a bicultural or integrated identity is generally associated with higher levels of overall well-being than are the other identity categories.”⁷². In Berry: “The benefits of pluralism, maintained in part through integration, are numerous. Diversity in society is one of the spices of life, as well as providing competitive advantages in international diplomacy and trade.”⁷³. De laatste zin is ook absoluut kenmerkend voor het leven van Rabbani in Nederland. ♦

⁷² Phinney, J.s., Horenczyk, G., Liebkind, K., & vedder, P. (2001). Ethnic identity, immigration, and well-being: An interactional perspective. *Journal of Social Issues*. 57. 493-510 p. 505.

⁷³ Berry, p.29.

“Het was gewoon een demonstratief protest.”⁷⁴

3.1 De Oliecrisis

Het jaar 1973 is op veel manieren een bepalend jaar voor Mahmoud Rabbani. Ten eerste vraagt hij dit jaar het Nederlanderschap voor zichzelf en zijn familie aan. Het antwoord van de Staatsecretaris van Justitie, Glastra van Loon is buitengewoon duidelijk. In een brief geeft deze te weten dat Rabbani “Te veel Palestijn [is] om ooit Nederlander te kunnen worden”⁷⁵. In 1973 woont Rabbani al meer dan 15 jaar in Nederland, heeft hij hier 4 kinderen (Salim, Mouin en de tweeling Khaled en Nehal) en is hij eigenaar van een succesvol bedrijf. Het is dus op zijn minst opmerkelijk om te zien dat zijn aanvraag tot Nederlanderschap geweigerd werd. De exacte toedracht rondom de weigering is echter nooit precies duidelijk geworden. Wel krenkte het Rabbani zeer en nam hij zich voor om geen nieuwe aanvraag meer te doen zolang het kabinet Den Uyl nog aan de macht was.

De Arabische wereld zou in de jaren zeventig ook een grotere rol gaan spelen in de Nederlandse politiek en samenleving. In 1960 hadden vijf olierijke landen zich verenigd in de OPEC (the Organization of the Petroleum Exporting Countries). Tijdens de jaren zestig groeide het aantal OPEC-landen sterk, veel van de deelnemende landen bevonden zich in het Midden-Oosten. Tijdens het begin van de jaren 70 werd het deze landen duidelijk dat hun olie niet alleen maar financiële slagkracht maar ook politieke mogelijkheden met zich meebracht.

De Oktoberoorlog was hierbij van cruciale betekenis. Na de Zesdaagse Oorlog bezette Israël onder andere de Sinaï-woestijn en de Golan-hoogtes. Het IDF beschouwde zichzelf als praktisch onverslaanbaar. Nadat Nasser, na zijn overlijden in 1970, was opgevolgd door Anwar Sadat was het aan de grens tussen Egypte en Israël ook betrekkelijk rustig gebleven. Israël onderschatte echter de intensiteit van de Egyptische vernedering bij het verlies van de Sinaï. Het heersende idee was dat Egypte door zou hebben dat elke aanval tegen Israël zinloos zou zijn.⁷⁶

⁷⁴ ‘Remmers ontmoet’.

⁷⁵ Roskam, p.61. Avi Shlaim (1976). Failurs in National Intelligence Estimates: The Case of the Yom Kippur War. World Politics, 28, pp.348-380

⁷⁶ Avi Shlaim (1976). Failures in National Intelligence Estimates: The Case of the Yom Kippur War. World Politics, 28, pp.348-380. p. 348.

Vanaf begin 1973 begon Sadat echter met de voorbereiding van een Egyptische oversteek van de Suez. Hij trok hierbij lering uit het grote verlies van 1967. Zo werden er voorbereidingen gemaakt om de Israëlische Luchtmacht, die in 1967 van grote betekenis was geweest, zo snel mogelijk uit te schakelen.⁷⁷ In April 1973 maakte Sadat afspraken over de oorlog met Hafez al-Assad, de president van Syrië.

Troepenverplaatsingen aan het Suezkanaal en bij de Golan-hoogtes wezen duidelijk naar een op handen zijnde aanval. Ondanks protest van Moshe Dayan⁷⁸ leek de Israëlische veiligheidsdienst echter niet bezorgd omdat Egypte volgens hen nog niet in staat was tot het beginnen van een oorlog.⁷⁹ Pas op 5 oktober, de avond voor het heiligste Joodse feest, de Grote Verzoendag / Jom Kippoer, werd het de Israëli's volkomen duidelijk dat er binnen een dag vanuit het Noorden en het Zuiden een aanval op Israël plaats zou vinden.

De aanval startte een dag later, op 6 oktober. De strijd liep volkomen anders dan tijdens de Zesdaagse Oorlog. Het Israëlische leger was onvoorbereid en leed hevige verliezen. Het IDF had geen tactisch antwoord op de raketten die de Egyptenaren en de Syriërs tegen de vliegtuigen inzetten en de uitrusting van de infanteristen was niet up-to-date.⁸⁰ 8 oktober tekende het dieptepunt voor Israël, op deze dag begon de IDF een tegenoffensief in de Sinaï dat catastrofaal verliep. De omslag kwam nadat president Golda Meir de Verenigde Staten om steun vroeg. Deze vraag werd ingewilligd en op 14 oktober begint de VS via een luchtbrug militair materieel naar Israël in te vliegen. Een aantal dagen daarvoor was het de IDF gelukt om met een offensief de Golan-hoogtes terug te krijgen. De Egyptische strijdkrachten maakten nu een kapitale fout door zelf een nieuw offensief in te zetten in de Sinaï.

Hierbij bleek de IDF al snel in staat om met betrekkelijk kleine verliezen een groot gedeelte van het Egyptische leger te omsingelen en uit te schakelen.⁸¹ De oorlog eindigde met een staakt het vuren op 24 oktober 1973.

⁷⁷ Shapira, Anita. *Israel: A History*. Waltham, MA: Brandeis UP, 2012, pp. 326-327 p.328.

⁷⁸ Israëlische generaal en minister van defensie tijdens de Zesdaagse Oorlog.

⁷⁹ Een interessante analyse van de rol van de Israëlische veiligheidsdienst en de dynamiek binnen deze organisatie aan de vooravond van de Oktoberoorlog wordt gemaakt in: Bar-Joseph, U., Kruglanski, A.W. (2003). Intelligence Failure and Need for Cognitive Closure: On the Psychology of the Yom Kippur Surprise. *Political Psychology* 24, 75-99.

⁸⁰ Shapira. p.330.

⁸¹ Ibid. p.331.

Deze werd binnen de Arabische wereld beschouwd als een overwinning en tevens als een manier om de schande van het grote verlies van 1967 uit te wissen. Het IDF was er in geslaagd om de aanvallers terug te dringen, maar het rotsvaste vertrouwen wat de Israëliërs in hun leger hadden, was sterk ondermijnd.

De olieboycot van Nederland was een direct gevolg van de Oktoberoorlog. Nederland had, op verzoek, Israël tijdens de oorlog in het geheim van wapenleveranties voorzien. Frankrijk en Engeland hadden onmiddellijk na het uitbreken van de oorlog een verbod op het leveren van wapens aan beide partijen afgekondigd. Nederland deed dit niet en werd daardoor een belangrijke bondgenoot aan wie militaire steun kon worden gevraagd. Dit gebeurde al op zeven oktober, de tweede dag van de oorlog. Ambassadeur Bar On van Israël vroeg om wapenleveranties aan minister Van der Stoep.⁸² Via de minister van Defensie, Henk Vredeling, begonnen de leveranties een aantal dagen later.⁸³

Na het begin van de Oktoberoorlog in oktober besloten de Arabische deelnemers van de OPEC, verenigd in de OAPEC (Arab Organization of Petroleum Exporting Countries), om de landen die Israël steunden te treffen met een olieboycot. De Verenigde Staten werden vanaf 19 oktober geboycot door Libië. Saudi-Arabië volgde een dag later en weer een dag later sloten ook Koeweit, Qatar, Bahrein en Dubai zich bij de boycot aan.

Vanuit de Arabische Liga kwam op 21 oktober het advies om Nederland ook te onderwerpen aan strafmaatregelen. Algerije stopte onmiddellijk de olieleveranties. Irak nationaliseerde het Shell-aandeel in een Irakese oliemaatschappij en Jordanië begon een boycot tegen de KLM. Syrië volgde een dag later met een algehele boycot. Vanuit Brussel was door een vergadering van Arabische ambassadeurs al op 20 oktober geadviseerd om Nederland ook te boycotten.⁸⁴ Tussen 23 en 30 oktober sloten Koeweit, Abu Dhabi en Oman zich aan bij de olieboycot. En op 2 november volgde ook Saudi-Arabië. De bewuste vergadering in Brussel, bijgewoond door de ambassadeurs van Irak en Syrië, is de geschiedenis in gegaan als het moment waarop het startschot voor de boycot van Nederland werd gegeven.

⁸² Hellema, Duco, Cees Wiebes, and Gerardus Tobias Witte. *Doelwit Rotterdam: Nederland En De Oliecrisis, 1973-1974*. Den Haag: Sdu, 1998. pp. 22-23.

⁸³ Ibid. p.29.

⁸⁴ Ibid. pp. 56-57.

Uit onderzoek naar de rol van Rabbani komt echter een ander beeld naar voren. In het interview met Salim Rabbani bleek duidelijk dat Rabbani achter de schermen – hoogstwaarschijnlijk – een veel actievere rol heeft gespeeld in de besluitvorming aan Arabische zijde om ook Nederland te treffen met een boycot. In dit interview, bleek dat Rabbani al een paar dagen vóór de bewuste vergadering in Brussel een ‘heads of mission meeting’ organiseerde in Den Haag. Hier kwamen verschillende Arabische ambassadeurs in Den Haag bij elkaar. En hier bespraken de ambassadeurs de positie van de Nederlandse politiek ten opzichte van het conflict. De oproep van minister Van der Stoep aan Egypte om het ‘bezette’ gebied in de Sinaï op te geven had veel kwaad bloed gezet bij de ambassadeurs. Ook geruchten dat er Nederlandse vrijwilligers mee mochten vechten in Israël en het feit dat minister Vredeling van Defensie aanwezig was geweest bij een ‘zionistische manifestatie’ in Den Haag maakte de situatie er niet beter op.⁸⁵ Tijdens deze vergadering wordt besloten om ook Nederland op te nemen in de olieboycot. Dit advies wordt ook gegeven aan de vergadering in Brussel waarna het officieel wordt gemaakt. Het lijkt er dus op dat de bijeenkomst in Den Haag, voorafgaand aan de vergadering in Brussel, het beslissende moment is geweest waarop gezamenlijk werd overeengekomen om Nederland wel degelijk te boycotten. Rabbani verklaarde zijn positie een aantal jaren later in een interview:

Rabbani: “Wat betreft die olieboycot tegen Nederland, dat heeft noch Nederland noch de Arabische wereld goed begrepen [...] Ik ben misschien één van de heel weinigen, zo niet de enige, die precies kan vertellen wat de olieboycot is. Omdat het niet begrepen is, niet door Nederland en niet door de Arabische wereld. De olieboycot was niet meer of minder dan een spontane beslissing om te protesteren.”

Remmers: “Is het waar dat u de initiatiefnemer bent geweest voor die olieboycot?”

Rabbani: “De juiste olieboycot daar was ik één van de initiatiefnemers van, ja.”⁸⁶

⁸⁵ Bleich, Anet. *Joop Den Uyl, 1919-1987: Dromer En Doordouwer*. Amsterdam: Balans, 2009. p.309.

⁸⁶ ‘Remmers ontmoet’

In de verklaring die uitgegeven werd na de boycot tegen de Verenigde Staten, was een regel opgenomen waarin duidelijk te kennen werd gegeven dat landen die de politieke koers van de VS zouden volgen, ook uitgesloten zouden kunnen worden van olieleveranties. Hier maakten de gezamenlijke ambassadeurs in Brussel op 20 oktober gebruik van. Erg gecoördineerd verliep de boycot echter niet. In plaats van een eensgezind antwoord besloten de afzonderlijke regeringen, met Algerije voorop, één voor één tot een Nederlandse boycot. Het feit dat Algerije het eerste land is spreekt ook voor de theorie dat Rabbani een grotere rol heeft gehad in het proces dan tot nu toe werd gedacht. Hij heeft immers als sinds zijn aankomst in Nederland bijzonder goede banden met dit land.

De boycot is een hoogtepunt van Rabbani's publieke bekendheid. In de voorafgaande jaren had hij zichzelf een stevige positie in de Nederlandse media weten te verschaffen. Nu het Midden-Oosten volop in de belangstelling stond, wisten de media hem ook altijd te vinden als het ging om vragen betreffende de olieboycot. In de ogen van het Nederlandse publiek werd hij de belangrijkste spreekbuis van de Arabische wereld.

Rabbani voelt dat in januari 1974 het moment daar is om deze olieboycot te beëindigen. De primeur is in handen van de Zwolsche Courant. Deze doet op 11 januari middels een klein bericht verslag van een discussiebijeenkomst van scholieren in Doetinchem. Hier laat Rabbani weten dat “de olieboycot zijn doelstellingen [heeft] bereikt”⁸⁷. In een televisie-uitzending op zondag 13 januari komt de rest van Nederland er achter dat, volgens Rabbani: “de positie van de Nederlandse regering betreffende het Israëliisch-Palestijns conflict voldoende was gematigd om een opheffing van het embargo te rechtvaardigen”. Vooral de vergadering van de Europese Gemeenschap van november 1974 waarin Nederland voor het eerst voor zelfbeschikking van de Palestijnen had gestemd lijkt te hebben bijgedragen aan zijn opvatting dat de Nederlandse positie ten opzichte van Israël voldoende was gematigd.⁸⁸ Hij zal dit vervolgens doorgeven aan zijn Arabische collega's in Den Haag. Wel zegt hij er onmiddellijk bij dat het hem wellicht niet zou lukken om de Arabische wereld te overtuigen van de noodzaak tot het stoppen van het embargo.⁸⁹

⁸⁷ ‘Rabbani ziet einde boycot’, *Zwolsche Courant* 11 januari 1974.

⁸⁸ Maurits Schmidt, Interview Mahmoud Rabbani, *De Volkskrant* 25 maart 1989.

⁸⁹ ‘Consul Rabbani wil opheffing boycot’, *De Tijd* 14 januari 1974.

In Nederland wordt dit bericht dankbaar ontvangen. Op een spreekavond, in Ede op maandag 15 januari, laat Rabbani weten dat zijn verzoek tot opheffing van de boycot “in diverse Arabische kringen gunstig is ontvangen”⁹⁰. Na een aantal dagen wordt het enthousiasme wat gedempt als de Koeweitse minister van Buitenlandse Zaken laat weten dat de honorair consul ‘uitsluitend zijn persoonlijke standpunt heeft weergegeven’ en dat ‘de houding van Koeweit en van de andere Arabische landen met betrekking tot het olie-embargo tegen Nederland ongewijzigd [blijft]’.⁹¹ Ook wordt er in een aantal krantenartikelen gesuggereerd dat de regering van Koeweit overweegt om stappen tegen Rabbani te ondernemen.⁹² In het gesprek met Daan Remmers in 1979 verklaart Rabbani dat er inderdaad bericht kwam van het Koeweitse ministerie dat bevestigde dat hij slechts zijn eigen standpunten en niet die van Koeweit had uitgesproken. Wel merkt Rabbani hier bij op dat hij gelijk daarna een officiële verklaring van Koeweit kreeg waarin hem werd verteld dat hij nog steeds het volledige vertrouwen van Koeweit had.⁹³ Salim Rabbani ontkent ook dat zijn vader door Koeweit op zijn vingers zou zijn getikt.⁹⁴

De situatie bleef dus vooralsnog ongewijzigd en zou dat ook nog wel even blijven. Rabbani was te positief geweest wat betreft zijn inschatting van de duur van de crisis. Een week later zegt hij tijdens een lezing in Groningen: “Er is voor mij geen enkele reden geweest om te zeggen dat de olieboycot nu wel kan worden opgeheven.” en “Het besluit dat Nederland inderdaad “om” is, ligt niet bij mij maar bij de gezamenlijke Arabische landen”.⁹⁵ Diezelfde maand volgt nog een tamelijk klein en typisch Nederlands incident. Op 26 januari besluit het team van het NCRV programma ‘Farce Majeur’ symbolisch tegemoet te komen aan de terugkerende vraag van Rabbani tot het maken van ‘een gebaar’ van Nederland naar de Arabische wereld. Het gebaar bestaat uit het uitreiken van de eerste druk van de carnavalsplaat ‘Kiele Kiele Koeweit’.⁹⁶ Het nummer werd een bescheiden hit (7 weken in de top 40 met 3 als hoogste notering).⁹⁷ Rabbani nam het sportief op “Het is goed in tijd van crisis geestig te blijven”⁹⁸.

⁹⁰ ‘Benzine zonder bon? Kán, maar meer betalen, *Het Vrije Volk* 15 januari 1974.

⁹¹ ‘Koeweit spreekt verklaring van Rabbani Tegen’, *De Tijd* 16 januari 1974.

⁹² ‘Stappen tegen Rabbani?’, *Het Vrije Volk* 16 januari 1974.

⁹³ ‘Remmers ontmoet’. En: ‘Koeweit spreekt vertrouwen in Rabbani uit’, *Nieuwsblad van het Noorden* 28 januari 1974.

⁹⁴ Appendix I.0

⁹⁵ ‘Rabbani Slikt uitspraken in’ *Het Vrije Volk* 22 januari 1974.

⁹⁶ ‘Farce-gebaar’ voor Rabbani’ *Nieuwsblad van het Noorden* 25 januari 1974,

⁹⁷ http://www.top40.nl/farce-majeure-team/farce-majeure-team-kiele-kiele-koeweit_4163 geraadpleegd op 29-7-2014.

⁹⁸ Het gehele fragment is te zien op: <https://www.youtube.com/watch?v=3zM5IsUIhEM>, geraadpleegd op 9-8-2014.

In Koeweit werd echter minder lacherig gereageerd. Europees Commissaris Frans Andriessen moet er zelfs aan te pas komen om de gemoederen aldaar tot bedaren te brengen.⁹⁹

Aan het olie-embargo komt uiteindelijk pas op 10 juli een einde.¹⁰⁰ In 1989 relativeerde Rabbani zijn rol bij het beëindigen van de boycot door te zeggen dat hij vrijer op kon treden door zijn functie als honorair consul. Vanuit die positie heeft hij gesproken met Arabische diplomaten om ze in januari 1974 te adviseren te stoppen met de boycot; het was geen profetie maar een advies. Wat hem betreft was het toen ook genoeg geweest. Ook omdat de boycot van de Verenigde Staten al eerder was gestopt: “Er was een heel gemeen spel, Amerika wou eigenlijk dat Europa haar betrekkingen met het Midden-Oosten via Amerika en onder de paraplu van Amerikaanse politiek zou uitvoeren. Dus Kissinger was erg gelukkig dat de olieboycot tegen Amerika wel maar tegen Europa en Nederland niet werd opgeheven. Hij probeerde een politieke en strategische les aan Europa te geven [...]. Daarom heb ik het tapijt onder de voeten van meneer Kissinger weggetrokken en mijn nek uitgestoken en gezegd tegen de Arabische wereld dat de doelstelling tegen Nederland was bereikt en dat het tijd werd om te stoppen”.¹⁰¹ Ook nadat zijn eerste advies niet werd opgevolgd bleef hij in contact met Arabische diplomaten om zijn invloed in deze zaak aan te wenden.¹⁰²

3.2 Sleutel van de schatkamers

De grote bekendheid leverde Rabbani naast een platform voor zijn politieke zaak ook grote aandacht voor zijn zakelijke diensten. Vanaf de jaren 60 was MEPER gegroeid maar het lijkt er op dat de jaren 70 de grote doorbraak betekenden voor Rabbani. De lijst met bedrijven die hij vanaf deze periode gaat vertegenwoordigen in het Midden-Oosten is zeer uitgebreid en internationaal. OGEM (Overzeese Gas- en Elektriciteitsmaatschappij) is één van de eerste grote concerns die via Rabbani contracten gaat afsluiten in het Midden-Oosten.

⁹⁹ Roskam, p. 64.

¹⁰⁰ Hellema, p.256.

¹⁰¹ ‘Remmers ontmoet’.

¹⁰² Maurits Schmidt, Interview Mahmoud Rabbani, *De Volkskrant* 25 maart 1989.

In 1973 raakte de toenmalige topman B.J. Udink via de politicus Norbert Schmelzer, in contact met de Rabbani; andere bedrijven volgden snel: RSV (1976), Frederic R. Harris (1976), de Koninklijke Volker Stevin (1978), Bredero Verenigde Bedrijven (1979), Foster Wheeler (1980) International Contracting & Investment Co (1982) The Lummus Company (1981) NV Wereldhave (1982) en Phillips Gloeilampenfabrieken (1982).¹⁰³

Illustratief voor dit grote succes in de zakelijke wereld was de ontmoeting tussen het Westen en het Midden-Oosten in het Zwitserse Montreux in 1977, tijdens het Arab-European Business Cooperation Symposium.¹⁰⁴ Hier kwamen de Arabieren om met hun oliewinsten miljoenenorders aan te besteden voor de aanleg van havens, flatgebouwen, ziekenhuizen en tv-stations. Rabbani is hier de schakel tussen de Europese ondernemers en de Arabische opdrachtgevers. “Ik heb gezien welke machtspositie Rabbani innam,” zegt een waarnemer uit Montreux [...] ‘Hij was voor veel Nederlandse ondernemers de man die de sleutels bij zich droeg naar de schatkamers van de oliesjeiks. Rabbani wist in het Midden-Oosten de weg. Hij was de ideale man, intelligent, doortastend, plezierig in de omgang en met een goede neus voor winstgevende zaken. Hij vergat daarbij zichzelf overigens niet.’”¹⁰⁵ Rabbani berekende een percentage (meestal een derde tot een halve procent) aan commissie met daarnaast een vaste vergoeding. Deze werd dan wel betaald over alle contracten die die de bedrijven na zijn introductie in het Arabische gebied zouden afsluiten.¹⁰⁶ Zelfs dit kleine percentage levert bij miljardenorders, zoals het woningbouw project van OGEM in het Saudische Damman natuurlijk een forse winst op.

De groei ging niet zonder enige tegenslagen. Tijdens de jaren 70 raakte Rabbani ook tweemaal in een langdurig zakelijk conflict verwickeld. De meest in het oog springende hiervan is het conflict tussen hem en het OGEM concern en dan voornamelijk de topman B.J. Udink. Deze is in 1975 nog zeer lovend over de diensten van Rabbani aan OGEM. “Hij heeft een goede rol gespeeld bij de voorbereiding van de contacten [...] het blijkt dat hij goede relaties heeft”¹⁰⁷ en tijdens een receptie bij Rabbani in Wassenaar:

¹⁰³ Roskam, p.85.

¹⁰⁴ http://www3.weforum.org/docs/WEF_First40Years_Book_2010.pdf, geraadpleegd op 5-8-2014.

¹⁰⁵ Bommels, p.10.

¹⁰⁶ Ibid. p.12.

¹⁰⁷ ‘Udink en Rabbani goede relaties...’ *De Waarheid* 31 januari 1976.

“We hebben veel aan Rabbani te danken. Hij heeft ons ontzettend geholpen met het openleggen van het Midden-Oosten”¹⁰⁸. Na een paar jaar is er van deze vriendschappelijkheid weinig meer over. In oktober 1978 stopt de samenwerking tussen OGEM en Rabbani. De raad van bestuur zegt dat het te maken had met een conflict over de manier van betalen.¹⁰⁹ Rabbani zegt dat hij stopt vanwege het verlies van vertrouwen in de leiding van het bedrijf en vooral Udink. Deze noemt hij in de weken daarna, op een voor hem zeldzaam ondiplomatieke manier, “een clown” en “een circusartiest”¹¹⁰. In de daaropvolgende jaren krijgt Udink er via meerdere kanalen ongenadig van langs. Hij zou enorme bedragen aan steekpenningen in Saudi-Arabië hebben laten betalen¹¹¹, de raad van commissarissen onkundig hebben gelaten van naderende verliezen en met zijn arrogante houding waardevolle mensen van het bedrijf hebben vervreemd.¹¹² Tien jaar later wordt het conflict in 1987 middels een enquête van de ondernemingskamer nogmaals tegen licht gehouden. De commissie is niet onder de indruk van Rabbani’s werkzaamheden voor OGEM “Samenvattend merkt de commissie op dat OGEM slechts weinig profijt heeft gehad van de relatie met Rabbani.” en “Het is niet onmogelijk, dat de heer Rabbani een gunstiger indruk gaf van zijn mogelijkheden dan door de feiten werd gerechtvaardigd.” Uiteindelijk werd de rol van Rabbani uit dit rapport geschrapt omdat de commissie in strijd handelde met haar eigen procedureregels en vermeende belangenverstrengeling van de enquêtecommissie zelf.¹¹³

Het tweede conflict had te maken met de Banque de Paris et des Pays-Bas. Hier voert Rabbani valutatransacties uit, soms van vele miljoenen guldens. Na een hevige koersval leidt een aanvankelijk succesvolle lijkende transactie opeens tot een groot verlies. Rabbani zegt echter dat deze transactie al een aantal dagen daarvoor door hem was ingedekt. Na een jarenlange procedure wordt de zaak tussen Rabbani en de directie uiteindelijk bijgelegd en krijgt Rabbani alsnog zijn geld terug.¹¹⁴ Een geschil met wat minder ernstige consequenties in 1975 is het ook waard ook nog even te benoemen. In 1975 maakt Pierre Kartner alias Vader Abraham een liedje met de titel ‘Wat Doen We Met Die Arabieren Hier’.

¹⁰⁸ Stan Huygens, ‘Rabbani’s reuzenreceptie’, *De Telegraaf* 1 maart 1977.

¹⁰⁹ Bommels, p.12.

¹¹⁰ ‘Grote Arabische orders nog binnen bereik OGEM’, *Leeuwarder Courant* 31 oktober 1978.

¹¹¹ ‘Top verdoezelde miljoenenverliezen’, *Het Vrije Volk* 29 maart 1983.

¹¹² ‘Fibben-Udink: het verhaal van de aftakeling van Ogem’, *Nieuwsblad van het Noorden* 14 januari 1981.

¹¹³ Roskam, pp. 94-96.

¹¹⁴ Bommels, p.16.

Een nogal flauw nummer dat echter niet kan rekenen op dezelfde sympathie van Rabbani als ‘Kiele, Kiele, Koeweit’. Rabbani noemt het – enigszins chargerend – een lied met ‘fascistische tendensen’. In een, tamelijk komisch, interview in het *Vrije Volk* geeft Kartner vervolgens aan dat hij “werkelijk niet weet waar het Midden-Oosten ligt” en dat hij eigenlijk niet goed begrijpt waarom er zo’n probleem van werd gemaakt.¹¹⁵ Belangrijk is echter dat de platenmaatschappij – Dureco – na de inmenging van Rabbani besloot tot vernietiging van de gehele oplage.¹¹⁶ Daarmee geeft het incident een aardig beeld van de invloed van Rabbani in de Nederlandse samenleving.

3.3 Nederland en de PLO

Vanaf medio 1977 wordt duidelijk dat de PLO de ambitie koestert om een informatiekantoor te openen in Den Haag. Hier vóór was de PLO afvaardiging in Brussel ook verantwoordelijk voor Nederland. Gesprekken over een informeel kantoor begonnen al vanaf 1971.¹¹⁷ Het zou nog een lange tijd duren voordat er officieel contact kwam tussen de Nederlandse regering en de PLO.¹¹⁸ Hierdoor was het zaak om eventuele besprekingen ‘low-key’ te houden. Rabbani kon echter als tussenpersoon fungeren tussen de ambtenaren van Buitenlandse Zaken en de Arabische diplomaten. “Rabbani’s lobby werk is van cruciale betekenis. Nederlandse diplomaten [mochten] geen formele contacten onderhouden met de PLO” zegt de oud medewerker van de Directie Afrika en Midden-Oosten Nikoloas van Dam.¹¹⁹ “Formele contacten zouden erkenning betekenen en dat zat er politiek niet in [...] Het gevolg was dat de contacten informeel en geheim waren”¹²⁰. Rabbani, die ten eerste een groot netwerk bezat en ten tweede meer vrijheid had vanwege zijn minder formele positie als honorair consul kon dus een grote rol spelen bij deze gesprekken. In 1977 laat Rabbani weten dat de Nederlandse regering zich niet langer zou verzetten als de PLO een informatiekantoor opende in Den Haag.¹²¹ Dit had toch heel wat voeten in de aarde gehad. Ondanks het feit dat iedereen vrij is om in Nederland een kantoor te openen kwam er felle kritiek.

¹¹⁵ Frank van Dijk, ‘Abraham: ‘ik dacht dat Rabbani zou glimlachen’, *Het Vrije Volk* 30 januari 1975.

¹¹⁶ Roskam, p.66.

¹¹⁷ Roskam, p.83 ook “Ik zal zorgen dat dit kantoor rond komt en het zal niet te lang meer duren, want de PLO is de enige legale vertegenwoordiging van de Palestijnse Natie” in *Accent*, 26 maart 1977.

¹¹⁸ Minister van Buitenlandse Zaken, Hans van den Broek had in 1989 voor het eerst een officiële ontmoeting met Arafat.

¹¹⁹ Gesprek in het Historisch Nieuwsblad, <http://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/6823/nederland-en-de-politieke-erkenning-van-de-plo.html> geraadpleegd op 4-8-2014.

¹²⁰ Van Dam, p.66.

¹²¹ Roskam, p.81.

Ook het feit dat de PLO in de afgelopen jaren een bijzonder slechte reputatie had gekregen vanwege bijvoorbeeld een aantal vliegtuigkapingen en de gijzelingsactie op de Olympische Spelen in München speelde een rol. De Israëlische ambassadeur Abraham Kidron zei over het eventuele kantoor dat “[Israël] daar zeer fel op [zou] reageren. Nederland zou dan een beweging erkennen die openlijk de vernietiging van Israël nastreeft. [...] Wij zouden niet overgaan tot het verbreken van diplomatieke betrekkingen – maar het wel zéér zwaar opnemen”.¹²² Ook werden er Kamervragen gesteld naar aanleiding van de mogelijkheid van een PLO kantoor in Nederland en het signaal dat we hiermee zouden geven naar ‘de bevriende staat Israël’.¹²³

Uiteindelijk komt het kantoor er niet in de jaren 70. Hiermee bleef de PLO afgevaardigde te Brussel de de facto vertegenwoordiging in de Benelux. In 1979 laat Rabbani bij Daan Remmers weten dat hij de handdoek nog niet in de ring heeft gegooid en nog steeds vindt dat er een afvaardiging in Nederland moet komen. Op de vraag van Remmers of hij misschien de uitgelezen vertegenwoordiger zou zijn zegt Rabbani: “Ik heb geen enkele diplomatieke ambities voor wie dan ook, maar ik ben niet iemand die wegloopt voor het dienen van een goede zaak”.¹²⁴ Zijn zoon Salim onderschrijft dit. Rabbani had in principe geen politieke ambitie. De reden dat hij zich hier wel mee bezighield had te maken met de innerlijke verantwoordelijkheid voor het vertegenwoordigen van de Arabische wereld die hij nam.¹²⁵ Een aantal jaar later, in 1982, komt het kantoor er, met steun van Rabbani, alsnog.¹²⁶

3.4 Omstreden

De oliecrisis en de vele mediaoptredens maken van Rabbani ook een omstreden figuur. Vooral in het Nieuw Israëlisch weekblad moet hij het vaak ontgelden. In de jaren 70 en 80 verschijnen er in dit blad tientallen artikelen over hem. Zijn rol in de olieboycot en de band met de PLO worden in dit blad breed uitgemeten. “Waarschijnlijk heeft nimmer voordien een vertegenwoordiger van een buitenlandse mogendheid, onverholven chantage toepassend, zich zo openlijk gemengd in de binnenlandse aangelegenheden van het land waar hij is geaccrediteerd”¹²⁷, kopt het NIW aan het begin van de boycot. Het in 1974 opgerichte Centrum Informatie en Documentatie

¹²² ‘Ik wil de vriendschap van Nederland voor Israël bewaren’, *De Telegraaf* 2 april 1977.

¹²³ Aanhangsel Tweede Kamer 1976-1977 nummer 978 p.1959.

¹²⁴ ‘Remmers ontmoet’.

¹²⁵ Appendix I.

¹²⁶ Bommels, p.10.

¹²⁷ ‘Rabbani’, *Nieuw Israëlisch Weekblad* 09 november 1973.

Israël heeft Rabbani ook altijd goed in de gaten gehouden. In het archief lag “een dikke en goed bijgehouden map krantenknipsels over hem”, zegt directeur Naftaniel, “Rabbani heeft in Nederland ontegenzeggelijk succes geboekt met zijn pleidooien voor de Palestijnse zaak. Hij was lang de enige herkenbare en aanspreekbare Palestijn hier”¹²⁸.

Deze opmerking slaat de spijker op zijn kop. Door zijn rol als enige Nederlandse Palestijn met een duidelijke aanwezigheid in de media werd hij ‘de kop van jut’. In het overwegend pro-Israëlsche Nederland was het Rabbani die zich diende te verantwoorden voor bijvoorbeeld de gijzelingen in München en de vliegtuigkapingen.¹²⁹ “Terroristische activiteiten [...] heb ik altijd veroordeeld, van welke kant ze ook kwamen. Wel heb ik doorlopend geprobeerd de achtergronden te schetsen die de voedingsbodem vormden voor gewelddadige acties. Voor slechte of slecht willende luisteraars was dat kennelijk al genoeg om mij in het verdachtenbankje te zetten”¹³⁰.

Illustratief is zijn optreden in het programma “Zit dat zo?” op 4 november 1979. In dit programma werd er een discussie gehouden tussen twee vertegenwoordigers van een standpunt. Het publiek kreeg vervolgens de kans om ook vragen te stellen. Discussiepunten van de avond waren de staatkundige rechten van de Palestijnen. Rabbani ijvert voor het erkennen van de PLO als onderhandelingspartner. Het gesprek verandert echter al snel in een welles-nietes discussie over de vraag of de Palestijnen alle Joden uit Israël zou willen verwijderen. Als het publiek de kans krijgt om vragen te stellen, blijkt al snel dat er alleen Joodse gasten zijn gekomen waardoor Rabbani alleen staat. Met verve verdedigt hij niettemin het Palestijnse standpunt. Een lastige situatie, waar hij echter niet voor terug deinst.

In de media wordt Rabbani ook vaak neergezet als een levensgenieter. Het valt niet te ontkennen dat hij hield van mooie dingen. Zo heeft hij een jacht, een villa in Wassenaar en een bescheiden verzameling Hollandse meesters. Zijn voorkomen was altijd onberispelijk en strak in het pak. In het Calvinistische Nederland valt dat natuurlijk op. Zijn recepties, borrels en feesten worden vanaf 1975 uitvoerig verslagen in het Stan Huygens Journaal in De Telegraaf. De schrijver van het journaal, Thomas Lepeltak, en Rabbani worden ook vrienden. Rabbani ziet in dat Lepeltak

¹²⁸ Bommels, p.16.

¹²⁹ Zie bijvoorbeeld “kaping betreurd”, *Het Vrije Volk*, 26 november 1973 en G. Philip Mok, ‘het gelijk van consul Rabbani’, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 24 januari 1975.

¹³⁰ Roskam, p.60.

hem van veel positieve media-aandacht kon voorzien en kreeg een ingang bij de Telegraaf. Dit leverde een bijzondere situatie op waarin de typisch zeer pro-Israëlsche Telegraaf, die Rabbani in 1974 nog typeerde als een ‘carnavalsdiplomaat’¹³¹, nu opeens een soort spreekbuis voor Rabbani wordt. De vertrekkende hoofdredacteur Hans Knoop verzucht in 1977 tijdens een interview met het NIW dat “het niet uitgesloten is dat, als mijn opvolger anders over het Midden-Oosten denkt, er een andere MO-beleid in de Telegraaf wordt gevolgd. Stan Huygens is een boezemvriend van Rabbani. Als hij toevallig mijn opvolger zou worden en over Israël gaat schrijven, dan is het gedaan”¹³².

Islam is opvallend genoeg nooit echt aan de orde gekomen. Tegenwoordig speelt de rol van religie een grote, wellicht de grootste rol, in het debat rondom Arabische immigranten. Het is duidelijk dat Rabbani leefde in een periode voordat de Islam een heet hangijzer werd in de Nederlandse samenleving. Pas in de jaren 90 duikt het onderwerp Islam in relatie tot het Westen op in de interviews met Rabbani.¹³³ De vragen die daarvoor over zijn geloof werden gesteld waren vooral van persoonlijke aard. Hij was overtuigd moslim maar was niet van mening dat elke regel precies even belangrijk was, en een goed glas wijn moest af en toe ook kunnen. Eén interpretatie van het gebrek aan aandacht voor de Islamitische religie van Rabbani is de veranderde rol van het Midden-Oosten in het publieke bewustzijn.

Tegenwoordig wordt deze regio in de Nederlandse media vooral afgeschilderd als ‘playing field’ van fanatiek religieuze groeperingen. De Moslim Broederschap in Egypte, Al – Qaeda in Syrië, IS in Irak en Syrië, de theocratie in Iran. Zelfs in de berichtgeving over Israël en Palestina heeft Hamas in de media tegenwoordig een groter aandeel dan de PLO. In Rabbani’s hoogtijdagen in de Nederlandse media ging het in de berichtgeving over het Midden-Oosten meer over ideologie. Zoals Arafat’s socialistische PLO en Nassers panarabisme. De Islamitische groeperingen bestonden al wel (zoals het Egyptische Moslimbroederschap) maar speelden, in een door de Koude Oorlog in tweeën gesplitste wereld, nog een rol van ondergeschikt belang. ♦

¹³¹ H.F van Loon, ‘Politici liepen deur plat bij carnavalsdiplomaat’, *De Telegraaf* 18 januari 1974.

¹³² ‘Der Mohr Knoop moest bij De Telegraaf gaan’, *Nieuw Israëlisch Weekblad* 28 oktober 1977.

¹³³ “De westerse wereld is fobisch voor de Islam, hoe voelt u zich hierdoor aangesproken? Rabbani: “Heel erg, ik hoop dat het snel met goede bruggenbouwers opgelost kan worden. Anders ga je honderden jaren terug in de geschiedenis. Politieke vraagstukken worden beantwoord met niet relevante, emotionele reacties. Als de Arabische wereld niet tevreden is wordt opeens gezegd dat het een Christelijke aanval op de Islam is. En in de Westerse wereld wordt momenteel elk probleem herleid tot Islamitisch fundamentalisme”, “T is een vreemdeling zeker” 1992 [TV].

*“Vroeger zou ik zo’n ontmoeting een confrontatie hebben genoemd,
nu noem ik het een dialoog.”¹³⁴*

In 1979 richt Rabbani als eerbetoon aan zijn in 1976 overleden moeder de ‘Lutfia Rabbani Foundation’ op. Doel van de foundation is het bevorderen van de relaties tussen de Europese (voornamelijk Nederlandse) wereld en de Arabische wereld. In de eerste instantie wordt dit bewerkstelligd door het voorzien van beurzen aan Arabieren, met name Palestijnen die in Nederland wilden studeren en vice versa. Later begint de stichting ook met het organiseren van congressen en fora over thema’s die zowel het Midden-Oosten als Europa aangaan. Het was een bewijs van zijn financiële vermogen alsmede een meer persoonlijke gerichte aanpak van de Palestijnse problematiek. In de eerste instantie werd de foundation opgericht om Palestijnse wezen een kans te geven om in Nederland te gaan studeren. Precies zoals ook Rabbani zelf de kans kreeg om naar Nederland te komen. Ook werden de beurzen in de eerste instantie gegeven met de voorwaarde dat er niet terug betaald hoefde te worden als de studenten na hun studie weer terug gingen naar Palestina¹³⁵. Rabbani’s vriend en adviseur Louis Metzemaekers zei over de foundation: “Volgens mij zat er ook een stukje gewetenswroeging in de Lutfia Rabbani stichting. Mahmoud als eenvoudige Palestijn, die zonder een cent naar Nederland kwam en het dankzij velerlei hulp heeft gemaakt, zag dat zoveel landgenoten in de misère zaten, nergens naar toe konden”.¹³⁶ Over de gewetenswroeging sprak Rabbani tijdens zijn reis naar Haifa met zijn zonen en de journalisten van Vrij Nederland: “Ik ben in 1948 weggegaan en heb het goed gekregen. Heb ik mijn land in de steek gelaten en had ik meer kunnen bijdragen aan een oplossing als ik was gebleven? Ik had geen keuze, maar het knaagt toch”¹³⁷.

4.1 Operatie ‘Peace for Galilee’

In 1982 escaleert de situatie in het Midden-Oosten opnieuw. Nadat de PLO in 1970 uit Jordanië werd verdreven vonden zij een nieuwe uitvalsbasis in het zuiden van Libanon. De al zeer gespannen situatie daar verergerde door de grote toestroom van Palestijnse militanten.

¹³⁴ Over een discussie met de Israëlische ambassadeur in Den Haag. Stan Huygens, ‘Onthullingen aan tafel’, *De Telegraaf*, 2 oktober 1993.

¹³⁵ Inmiddels zijn deze statuten veranderd zodat studenten niet meer ‘gestraft’ worden als zij een mooie baan in Nederland vinden.

¹³⁶ Roskam, p.117.

¹³⁷ Jeroen Terlingen, ‘Hier wordt de geschiedenis uitgewist’ *Vrij Nederland* 14 september 1991 p.57.

Na 5 jaar breekt er in Libanon een burgeroorlog uit. Deze heeft niet alleen gevolgen voor het land zelf, ook de buurlanden raken betrokken bij het geweld. In 1978 opende Israël de aanval met operatie Litani, als reactie op de zogenaamde 'Coastal Road Massacre', waarbij leden van de Fatah een bus in Israël kaaptten en 37 Israëliërs doodden. De IDF trekt het zuiden van Libanon in en rukt op tot aan de Litani rivier.

Na het offensief in Libanon trekt de IDF zich onder druk van de VN weer gedeeltelijk terug.¹³⁸ In juni 1982 trekt het echter opnieuw op naar Libanon met als doel het verder teruggedrukken van de PLO. Dit naar aanleiding van een aanslag op de Israëlische ambassadeur in Londen door een kleine groep Palestijnse terroristen. Na de omsingeling van Beirut wordt de PLO op 30 augustus verdreven uit de Libanese hoofdstad. Ze wijkt hierna uit naar Tunis.

In Nederland is Rabbani een jaar eerder, in 1981, officieel Nederlander geworden, nadat dit hem in 1973 nog werd geweigerd door de regering van Den Uyl. Trots belette Rabbani hierna om nog een aanvraag te doen bij dat kabinet. Een nieuwe poging wordt vooral gedaan met het oog op de kinderen, zijn oudste zoon, Salim, was net 18 jaar geworden. Op 2 juli 1981 is het dan zo ver, Rabbani en zijn gezin worden officieel Nederlanders¹³⁹, zodat de kinderen eindelijk staatsburger zouden worden van het land waar ze waren opgegroeid. Met het Nederlandse paspoort kan Rabbani nu ook naar Israël reizen, om daar zijn geboortegrond terug te zien. Dit zal echter nog tien jaar op zich laten wachten. Dat dit zo lang duurde heeft volgens Salim Rabbani vooral te maken gehad met het feit dat hem duidelijk werd gemaakt dat hij, ondanks zijn Nederlandse paspoort, geen poging hoefde te doen om Israël binnen te komen. De toegang zou hem geweigerd worden.

Om hem met het heugelijk feit van het Nederlanderschap te feliciteren wordt er een feestelijk banket georganiseerd door staatsecretaris van Buitenlandse Zaken Van Eekelen.¹⁴⁰ Ook wordt er voor de gelegenheid van zijn 25 jarige 'Nederlanderschap' door het voor de gelegenheid opgerichte comité 'Vrienden van Mahmoud Rabbani' 60.000 gulden bij elkaar verzameld ten behoeve van de Lutfia Rabbani Foundation.¹⁴¹

¹³⁸ <http://www.un.org/News/Press/docs/2000/20000618.sc6878.doc.html> geraadpleegd op 01-08-2014.

¹³⁹ Kamerstuk Tweede Kamer 1980-1981 Kamerstuknummer 16844 ondernummer 2 p.2.

¹⁴⁰ Roskam, p.101.

¹⁴¹ 'Arabische Beurzen', *Het Vrije Volk* 12 oktober 1981.

Amper een jaar later is de feestelijke stemming echter afgelopen. Verontwaardigd over het zwijgen van de Nederlandse regering ten aanzien van het hernieuwde conflict in Libanon plaatst Rabbani op 18 juni 1982 in een aantal kranten een ‘oproep aan de leden der Staten-Generaal’.¹⁴² Hij geeft met klare taal te verstaan dat hij diep teleurgesteld is in de manier waarop Nederland omgaat met dit conflict. “Van de Nederlandse regering en het Nederlandse parlement mag verwacht worden, dat zij in dit geval van brutale agressie handelen volgens de beginselen, die zij tot nu toe beleden hebben, namelijk van de eerbiediging der mensenrechten en een beleid, dat daaruit de consequenties trekt”. Een ongekend harde terechtwijzing van de man die zich over het algemeen zo diplomatiek uitliet.

Op dinsdag 22 juni veroordeelt de Tweede Kamer middels een motie de acties van Israël als een “flagrante schending van het internationaal recht en de meest fundamentele humanitaire beginselen”.¹⁴³ Kamerlid Joekes (VVD) stelt echter ook vragen over de oproep van Rabbani.¹⁴⁴ Hij vindt het “onjuist dat Rabbani als consul van Koeweit op persoonlijke titel ook de belangen van de ‘internationaal niet erkende Palestijnse beweging’ behartigt”¹⁴⁵ en hij vindt het schandelijk dat “Rabbani zich bemoeit met de interne Nederlandse politiek”. Minister van Buitenlandse Zaken van Agt reageerde hierop door te zeggen dat Rabbani inderdaad “iets te ver ging met zijn open brief”¹⁴⁶. Verdere consequenties blijven echter uit.

In een gesprek met Kamerlid Van den Bergh (PvdA) licht Rabbani nog eens de situatie toe:

“Iedereen die goede contacten heeft in de Palestijnse wereld en in de Israëlische wereld, zoals jij en ik, [zou] een initiatief moeten nemen om tot een serieuze dialoog te komen, als is het maar op kleine schaal. [...] Als ik daarin een enigszins constructieve rol kan spelen ben ik de laatste om zoiets uit de weg te gaan. Maar ik verwacht meer van Europese pressie”¹⁴⁷.

¹⁴² Zie Appendix II.

¹⁴³ ‘Kamer veroordeelt optreden Israël in Libanon’, *Nieuwsblad van het Noorden* 23 juni 1982.

¹⁴⁴ Aanhangsel Tweede Kamer 1981-1982 nummer 1333 p.2659.

¹⁴⁵ ‘Joekes waarschuwt Rabbani’, *Nederlands Dagblad* 24 juni 1982.

¹⁴⁶ ‘Van Agt: Rabbani ging iets te ver met open brief’ *De Telegraaf* 22 juli 1982.

¹⁴⁷ *De Volkskrant* 10-07-1982, uit Roskam, p.110.

4.2 Europa als partner en voorbeeld voor de Arabische wereld

Rabbani zag een grote toekomst in het verder uitwerken van de relatie tussen het Midden-Oosten en de Europese Unie, een mening die hij al vroeg was toegedaan¹⁴⁸. In een toespraak uit de jaren 90 getiteld: “The European Union as a model and a partner for the Arab world” zet hij zijn ideeën voor dit partnerschap uiteen.

De EU en de Arabische Liga zijn beide ontstaan na de Tweede Wereldoorlog met hetzelfde onderliggende idee van een verdieping van internationale verbanden en economische relaties. Rabbani merkt onmiddellijk op dat de Europese Unie uiteindelijk een beter resultaat heeft opgeleverd dan de Arabische Liga. Kijkend naar de geschiedenis zou dit echter niet per se de logische uitkomst hoeven te zijn. De Arabieren hebben een grotere culturele homogeniteit, de Arabische wereld heeft volgens Rabbani geen geschiedenis van grote onderlinge oorlogen, zoals wel het geval was tijdens de Europese Middeleeuwen of de 20^e eeuw.

Dus waarom is de Europese Unie volgens Rabbani dan wel zo succesvol geworden, en wat kon de Arabische wereld hier van leren? Ten eerste de geïstitutionaliseerde vorm van functionele samenwerking.¹⁴⁹ In tegenstelling tot bi- of multilaterale verbanden. Dit zorgde ervoor dat de EU een verband werd dat groter was dan de som van de verschillende deelnemers. Ten tweede is de EU vanaf het begin bezig geweest met het wegwerken van verschillen en het verbeteren van (gebroken) verhoudingen. Dit heeft ervoor gezorgd dat landen vanuit vele verschillende invalshoeken baat hebben gehad bij dit supranationale instituut. Duitsland werd deel van de EU ondanks haar politieke verleden. Op deze manier werd samenwerken uiteindelijk een noodzaak in plaats van een luxe. In de Arabische wereld is er ook vaak de roep tot samenwerking in het aangezicht van grote moeilijkheden geweest. Moeilijkheden zoals die er waren en nog steeds zijn rondom de staat Israël, de noodzaak van een gezamenlijk beleid die deze nieuwe realiteit in het Midden-Oosten met zich mee bracht. Omdat echter de Arabische landen toch al vaak dezelfde mening waren toegedaan, is de uitvoering van een werkelijk *institutioneel* verband nooit goed van de grond gekomen.

¹⁴⁸ Met name in de periode van de Olieboycot liet Rabbani meermaals weten dat de EU een eigen beleid zou moeten vormen ten aanzien van het Midden-Oosten in plaats van het af te laten hangen van de twee wereldmachten “Wij zijn burens van Europa, economische partners van Europa. Wij zijn zo afhankelijk van elkaar. En Europa kan een positieve rol spelen. ‘E’73 – olieboycot’ 4 november 1973 [TV].

¹⁴⁹ Een typisch voorbeeld hiervan is de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal uit 1951.

Ten derde ging de ambitie tot verdere samenwerking in de Arabische wereld altijd samen met gigantische ambities en nauwelijks haalbare plannen.¹⁵⁰ De Europese Unie is juist gegroeid vanuit een heel nederig begin. Het is altijd een project van de lange adem geweest. Hier kan het Midden-Oosten wat van leren. Het is beter om te beginnen bij kleinere belangen en mogelijkheden tot samenwerking. Zoals Europa bijvoorbeeld eerst jarenlang een gezamenlijke landbouwpolitiek voerde vóórdat het begon met het uitwerken van een gezamenlijk buitenlands beleid. Daarnaast is er in Europa ook altijd een grote rol weggelegd geweest voor de ‘civil organisations’ zoals vakbonden en politieke partijen. Deze zorgen naast de regeringen voor een grotere coöperatie tussen de verschillende landen. De democratische fundering binnen de landen die deelnemen aan de EU is het laatste en belangrijkste argument voor het succes van de EU. Vrije burgers die constant in staat zijn om zaken op de agenda te zetten en politiek te veranderen of af te wijzen. Een constante democratische druk op de instituties die noodzakelijk is voor het succes van de EU. Het is juist dié noodzaak tot samenwerking die ook wordt onderschreven door de Lutfia Rabbani Foundation.

4.3 Honorair consul Jordanië en de Golfoorlog

In het midden van de jaren tachtig legt Rabbani zijn functie als honorair consul van Koeweit neer. Het land besluit dat Nederland belangrijk genoeg voor Koeweit is geworden om een volledig ambassadeurschap te rechtvaardigen.¹⁵¹ Deze functie, samen met een Koeweits nationaliteit, was al een aantal keer aangeboden door de Koeweiti.¹⁵² Zijn zakelijke carrière bleef echter op de eerste plek staan en die zou hij niet voort kunnen zetten met een officiële diplomatieke functie. In een aantal interviews geeft hij aan dat ongeveer 60 procent van zijn tijd zit in dit diplomatieke verkeer. MEPER verkeerde in deze periode ook in zwaar weer. Het bedrijf was minder succesvol dan de voorafgaande jaren. Daarnaast kwam zijn zoon Salim Rabbani, nadat hij een periode in Londen had gewerkt, ook werken bij het bedrijf, hij moest ingewerkt worden en dit kostte tijd. Zeer belangrijk is echter ook dat Rabbani vond dat er inmiddels andere personen in Nederland waren die zijn rol als aanspreekpunt namens de Arabische wereld over konden nemen.

¹⁵⁰ Denk bijvoorbeeld aan de Verenigde Arabische Republiek van Egypte en Syrië.

¹⁵¹ ‘Nieuwe man van Koeweit’, *De Telegraaf* 13 september 1984.

¹⁵² Stan Huygens, ‘Koeweit opent hier ambassade’, *De Telegraaf* 3 maart 1984.

Hij keert de politiek echter niet de rug toe. Kort hierop volgt alweer de volgende functie. Hij wordt in 1985 honorair consul van Jordanië. Het land dat hem een paspoort had verschaft nadat dat in Palestina onmogelijk was geworden door de Naqba. Deze wissel lijkt goed getimed aangezien Koeweit binnen een paar jaar aangevallen zou worden door Irak. Na de Iraanse revolutie van 1979, viel Saddam Hussein in 1980 het land binnen. Gebruik makende van de wanorde van na de revolutie hoopte Hussein dat hij snel de provincie Khoezistan kon veroveren. Deze strategisch gelegen regio zou deel uit maken van het 'historische Irak'. Tevens hoopte hij hiermee te bereiken dat het revolutionaire ethos niet van Iran naar Irak zou overslaan. Het conflict zou uiteindelijk 8 jaar lang duren en pas in 1988 werd er een staakt het vuren getekend door beide landen. Er was geen duidelijke winnaar maar allebei waren ze straatarm uit de oorlog gekomen. Politiek gezien stond Saddam Hussein wel een stuk sterker. Dit leidde in de zomer van 1990 tot de inval van Koeweit.

Zelf heeft Rabbani gezegd dat hij de bui al vroeg zag hangen: "In 1982 heb ik Koeweit gewaarschuwd voor de gevolgen van deze oorlog. Dat heb ik gezegd aan mijn goede vriend Rashed al Rashed, die toen Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken was"¹⁵³. Het is niet meer te verifiëren maar zijn vertrek als honorair consul pleit in ieder geval voor zijn politieke instincten. In de aanloop naar en tijdens het conflict was alles weer even zoals in 1973. Rabbani was een graag geziene gast op televisie om de situatie in het Midden-Oosten te duiden.

4.4 Lid Palestijnse Nationale Raad

Een andere manier waarop Rabbani voortzetting gaf aan zijn politieke carrière was via de Palestijnse Nationale Raad. Deze bevond zich inmiddels in Tunis. Na de Israëlische operatie in Libanon in 1982 werd er een akkoord bereikt over de leiding van de PLO. Deze konden via een vrijgeleide naar Tunis uitwijken. Hier werd de Palestijnse Nationale Raad voortgezet. In 1991 werd Rabbani gevraagd om de zetel van de eminente professor aan de universiteit van Columbia, Edward Said, over te nemen. Hij vroeg enkele dagen bedenktijd maar werd al snel weer opgebeld met de mededeling dat hij was verkozen: "zo gaat dat".¹⁵⁴ Hij is hier een fel voorstander voor het beginnen van vredesbesprekingen met Israël, die eerst in Madrid plaatsvonden en daarna zouden leiden tot de Oslo-akkoorden.

¹⁵³ Lezing bij Preastes PR support in de jaren 90.

¹⁵⁴ Roskam, p.132.

Hij verlaat de Nationale Raad in 1997, maar niet geruisloos. Hij ergert zich steeds meer over de manier waarop Arafat de PLO bestuurt. Deze teleurstelling moet gaandeweg de jaren 90 zijn gegroeid. In een uitzending van ‘Hoofdpersoon’ eind jaren 80 noemt hij Arafat namelijk nog “Een eersteklas politicus en een heel goede leider, een goede vertegenwoordiger van het Palestijnse volk omdat je in zijn handel en wandel ziet hoe hard hij moet werken om te overleven”¹⁵⁵. Zijn groeiende ongenoegen komt echter uiteindelijk tot uitbarsting in een open brief aan Arafat, gepubliceerd in de biografie over hem die in 1997 uitkwam.¹⁵⁶ Hier wordt deze voor het eerst gepubliceerd. Er was echter contact tussen Rabbani en Arafat: hij heeft hem waarschijnlijk aan het begin van 1997 aangeschreven.

Uit de bewuste open brief spreekt een enorme teleurstelling. Zijn zoon Salim merkte in het interview op dat de brief vaak verkeerd is geïnterpreteerd. De brief doet vermoeden dat Rabbani al sinds de jaren 70 teleurgesteld was in Arafat. Dit was echter niet het geval. Waar het hem om ging was dat teveel kennis, opgedaan door Palestijnen, zowel in als buiten Palestina, te weinig werd gebruikt. Dat het daarnaast tijdens de onderhandelingen in Madrid en Oslo teveel ging om het kleine groepje rondom Arafat zelf en dat er daarmee een grote kans bleef liggen voor het Palestijnse volk: “Jullie zijn voornamelijk bezig je eigen positie te versterken, je eigen macht te bewaken”. De bezoeken die Arafat in Nederland tijdens de jaren 90 bracht hebben ook bijgedragen aan het groeiende wantrouwen in de leider van de PLO: “toen je na Oslo voor de eerste keer naar Nederland kwam moest ik dat uit de krant lezen”¹⁵⁷.

Het is zeer begrijpelijk dat dit voor Rabbani voelde als een klap in het gezicht. Hij had zich nu al meer dan 30 jaar intensief bezig gehouden met de Palestijnse kwestie, zowel binnen de Nederlandse politiek en de media en via de Lutfia Rabbani Foundation met het land zelf. Hij had zich op weten te werken als onbekende Arabier die geen woord Nederlands sprak tot het aanspreekpunt wanneer het Arabische aangelegenheden betrof.

¹⁵⁵ ‘Hoofdpersoon’ 9 januari 1989 [TV].

¹⁵⁶ Appendix III.

¹⁵⁷ Appendix III.

Dan kan de leider van het land, waar jij je al meer dan 30 jaar voor inzet, eindelijk Nederland bezoeken en hij laat vervolgens niet eens weten dat hij er is. De brief van 2 oktober 1997 vormt ook zijn afscheid van de Palestijnse Nationale Raad, hij stelt zijn zetel ter beschikking. Dit was tevens het einde van zijn politieke carrière.

Zijn laatste levensjaren blijft hij bezig met Palestina, al is het niet meer in officiële functies. Ook het bedrijf blijft zijn aandacht opeisen. Volgens Salim Rabbani beweerde zijn vader sinds het midden van de jaren 90 elk jaar weer dat hij met pensioen ging. Hij heeft echter tot zijn laatste weken gewerkt.

Hij overlijdt na een kort ziekbed op 30 mei 2002 in zijn woning te Wassenaar.

4.5 De Lutfia Rabbani Foundation

Mahmoud Rabbani's maatschappelijke erfenis bestaat nog steeds in de vorm van de Lutfia Rabbani Foundation.¹⁵⁸ Deze blijft voortbestaan en is inmiddels een gevestigd instituut geworden als het gaat om de betrekkingen tussen Europa en de Arabische wereld. Zo werd op donderdag 27 november 2014 de 10e 'Euro Arab Dialogue' gehouden in het Vredespaleis te Den Haag. Deze "dialogue fora" (ééndaagse evenementen) zijn een belangrijk onderdeel geworden van de foundation, en worden om de twee jaar georganiseerd. Steeds draait de dag rondom een thema dat op dat moment een grote rol speelt in de verhoudingen tussen Europa en de Arabische wereld. In de afgelopen jaren zijn er dagen georganiseerd rondom het thema onderwijs, (Improving Formal Basic Education through Content and Institutional Reform; The Perception of the Other in Education) business, (Development of the Quality of Vocational Training in a More Market Oriented Environment with Stronger Business Involvement in Egypt) en dialoog (Who is Speaking to Whom in the Euro Arab Dialogue; Europeans and Arabs: Motives, Issues and Obstacles in Dialogue). Dat de rol van Mahmoud Rabbani nog niet is uitgespeeld werd duidelijk tijdens het dialogue forum van 27 november 2014, met als thema de: 'Arab Future & the Role of Europe'. Oude vrienden van Rabbani lieten weten dat deze zeer trots zou zijn geweest op deze dialogue fora's, zeker ook omdat de rol tussen de Arabische wereld en Europa op dit moment nog verre van perfect is.

¹⁵⁸ Zie: <http://www.rabbanifoundation.org/>.

De genodigden op de dialogue fora komen uit alle hoeken van de samenleving. Er zijn (oud) politici, universitaire docenten, kunstenaars en zakenlui. Daarnaast zijn er gasten uit vele landen: o.a. Tunesiërs, Algerijnen, Nederlanders en Palestijnen. Dit levert een zeer levendige kruisbestuiving op en toont vele verschillende invalshoeken. De sprekers komen ook uit verschillende milieus en geven hun interpretatie op het overkoepelende thema. Bij het laatste forum 'Arab Future & the Role of Europe' werd het spits afgebeten door de Algerijnse topdiplomaat Lakhdar Brahimi die zijn interpretatie gaf op de ontwikkelingen in de Arabische wereld sinds de 'Arab Spring'. Een andere spreker was de Soedanese cartoonist Khalid Albaih, die, onder begeleiding van traditionele Palestijnse muziek, zijn verhaal vertelde aan de hand van door hem gemaakte spotprenten.

De foundation is nog steeds onlosmakelijk verbonden met de familie Rabbani. Na de dood van Mahmoud nam de oudste zoon Salim Rabbani in de eerste instantie de leiding van de stichting over. Er is onlangs echter een nieuwe directrice aangetreden, Youmana el Zein Khoury, die fulltime bezig is met het bestuur van de foundation. Naast dialogue fora hebben ook andere onderwerpen prioriteit voor de stichting. Rabbani had de foundation in eerste instantie opgericht met 'onderwijs' als centraal aandachtspunt. Sinds de oprichting heeft de foundation inmiddels 350 studenten van een beurs voorzien. De helft hiervan ging naar Nederlanders die in de Arabische wereld gingen studeren en de andere helft naar studenten uit de Arabische wereld (voornamelijk Palestijnen) die in Nederland zijn gaan studeren. Het idee dat beide werelden kunnen leren van elkaar wordt op de website van de foundation onderschreven door de verhalen van deze studenten:

"I read somewhere that the more you know, the more you get tired. But it was different for me; the more I knew, the stronger I felt, the more eager I was to use what I had gained to serve my people and my country" - Walaa Shehada

"The warmth of the welcome I received; the toughness (but also beauty) of the lives I have shared for a short while; and the inevitable self-reflection and self-improvement that comes with the protracted confrontation with another culture and socio-economic setting have been a life-changing experience" - Nora Stel

“It is a miracle that today’s modern world gives us the possibilities to speak with people that are so far away from us. Although we all come from a different background, different religion and different culture: I felt that we were connected from day one. I learned in amazement about their daily rituals and they were astounded by the way we live in The Netherlands” - Jeffrey van Gelder¹⁵⁹

Deze verhalen zijn een precieze vertolking van het gedachtegoed van Rabbani: het leren van elkaar door werkelijk deel te nemen aan een andere cultuur. Een nieuw doel van het bestuur van de stichting is om het onderlinge contact tussen deze studenten te behouden middels een alumni-netwerk. Ook hier is het gedachtegoed van Rabbani dus nog duidelijk in terug te vinden. Relaties waren volgens hem ook van vitaal belang in zowel het persoonlijke leven als in de omgang met de media en de politiek.

Er zijn ook concrete resultaten behaald via de stichting. Het dialogue forum ‘The Quality of Education’ leidde bijvoorbeeld tot aanbevelingen wat betreft onderwijs. Deze zijn opgenomen in de declaratie van Barcelona¹⁶⁰. Ook wordt er aandacht besteed aan de problemen in het Midden-Oosten waar via de media weinig aandacht voor is, maar die voor de regio van het allergrootste belang zijn. Denk daarbij bijvoorbeeld aan werkgelegenheid; in het Midden-Oosten leven miljoenen jongeren die geen baan kunnen vinden. De komende 10 jaar zullen er miljoenen banen gecreëerd moeten worden om te voorzien in de vraag naar werk. De foundation probeert hierin te helpen door onderwijsprojecten te creëren. Zo worden er met Nederlandse expertise drie scholen in Egypte gesteund die beroepsonderwijs geven aan de jongeren daar.¹⁶¹ Daarnaast houdt de foundation zich ook bezig met entrepreneurship in het Midden-Oosten. In de geest van Rabbani wordt er groot belang gehecht aan de mogelijkheid om zelf een bedrijf te kunnen starten. Tijdens het forum op 27 november werd er uitgebreid gesproken over de problemen maar ook de kansen voor business in het Midden-Oosten.¹⁶²

¹⁵⁹ Alle verhalen zijn te vinden op: <http://www.rabbanifoundation.org/stories/>, geraadpleegd op 18-11-2014

¹⁶⁰ Declaratie, voortkomend uit de conferentie van Barcelona in 1995 tussen verschillende landen rondom de Middellandse Zee, met betrekking tot vrede, samenwerking en handel in en tussen deze landen.

¹⁶¹ Appendix I.

¹⁶² De foundation heeft een eigen youtube kanaal waarop een groot deel van deze dag is te zien, het fragment over de economie is terug te vinden op: <http://www.youtube.com/watch?v=Q5WWnSVRaE>, geraadpleegd op 1-12-2014.

Duidelijk is dat de foundation nog steeds een voortrekkersrol speelt in de betrekkingen tussen Nederland en het Midden-Oosten. Het is daarom dan ook van groot belang dat initiatieven zoals deze plaats blijven vinden. Vooral gezien het feit dat het tegenwoordig bijzonder populair is om in simpele platitudes over het Midden-Oosten te spreken. Islam, radicalisme en angst spelen hierin de hoofdrol. De Lutfia Rabbani Foundation kan een nuttige rol blijven spelen om dit debat te nuanceren en daarnaast concrete invulling te geven aan samenwerking tussen Nederland en het Midden-Oosten.

Hier moet wel bij worden opgemerkt dat de foundation nog meer aandacht zou kunnen schenken aan de terugkoppeling naar het publiek. De fora tonen aan dat er via de foundation een enorm netwerk bestaat en er veel mogelijkheden zijn om een nuttige rol te spelen in zowel Nederland als het Midden-Oosten. Meer 'outreach' naar het Nederlandse publiek zou kunnen helpen bij het verspreiden van kennis en informatie. Het idee van Mahmoud Rabbani indachtig: er is geen haat of afkeer, alleen maar onwetendheid. Met het verbeteren van de kennis in de samenleving zou er door de stichting opnieuw een grote stap kunnen worden gezet. ♦

In deze masterscriptie is het levensverhaal van Mahmoud Rabbani beschouwd en onderzocht. Wat zijn nu de conclusies en de antwoorden op de vragen die in de inleiding zijn gesteld? De hoofdvraag was: welke rol heeft Mahmoud Rabbani gespeeld in de Nederlandse politiek en samenleving. Met name waar het de Nederlands-Arabische betrekkingen betrof, en in het bijzonder toegespitst op de Nederlandse opstelling in het Palestijns-Israëliësch conflict. De deelvragen die aan de hoofdvraag gekoppeld waren luiden als volgt. Ten eerste: waaruit bestond de invloed van Mahmoud Rabbani op de Nederlandse politiek? Ten tweede: hoe heeft Rabbani de Nederlandse media aangewend om de Palestijnse kwestie onder de aandacht te brengen? De laatste deelvraag is: hoe heeft hij naast het bekend maken van de Palestijnse zaak in Nederland een concrete invulling gegeven aan de hulp van de Palestijnse problematiek, wat voor rol speelde de Lutfia Rabbani Foundation hierin en geeft deze foundation nog steeds invulling aan de idealen van de oprichter?

We kunnen ten eerste stellen dat Rabbani een groot deel van zijn leven heeft gewijd aan het Midden-Oosten. Ondanks het feit dat hij op jonge leeftijd uit deze regio is vertrokken. In zijn zakelijke carrière heeft hij veel handel gedreven met de Arabische wereld. Met name zijn eigen ervaringen en contacten daar, samen met zijn binding met Nederland, leverde een zeer potente voedingsbodem op voor een, welbeschouwd, glansrijke zakelijke carrière. Belangrijker in de context van deze scriptie is echter zijn politieke carrière. In Nederland aangekomen ervaart Rabbani een grote 'culture-shock'. Het drama van de Naqba dat hem, zijn familie en het gehele Palestijnse volk is overkomen, wordt in Nederland nauwelijks erkend. Sterker nog, er is hier een groot respect voor de Israëliërs en de staat die zij hadden gesticht. Dat er een andere kant van de medaille is, die van een geheel volk dat huis en haard heeft moeten verlaten ten koste van deze nieuwe staat, is amper bekend of wordt gebagatelliseerd.

Dit leidt echter niet tot een groot aanpassingsprobleem voor Rabbani, integendeel. Hij maakt de bewuste keuze om te integreren in zijn nieuwe thuisland. Dit betekent aanpassing zonder dat hij zijn Palestijnse identiteit loslaat. Hij voelt zich zo tevens geroepen om een rol te spelen in het verbeteren van de informatievoorziening van zowel het Nederlandse publiek als de Nederlandse politiek. Rabbani besluit daarom ook zijn functie als honorair consul van Koeweit, die hij in 1966 aangeboden krijgt, te benutten om de Palestijnse problematiek onder de aandacht van de Nederlandse bevolking te krijgen. Dit is niet verbazingwekkend. Hij is op dat moment al

jarenlang bezig met het vertegenwoordigen van het Palestijnse standpunt in Nederland. Lezingen waren daarbij voor hem een belangrijk instrument. Zijn gedachtegang is altijd geweest dat er geen inherente haat voor Arabieren of Palestijnen bestond in Nederland. Hij vond dat de grondslag van de problematiek lag aan een gebrek aan kennis en goede informatievoorziening.

Een directe rol in de Nederlandse politiek was er voor Rabbani vooral als medium tussen de Arabische wereld en de Nederlandse. De oliecrisis is het eerste moment dat hij een werkelijk belangrijke rol speelde in de Nederlandse politiek. Voornamelijk omdat het, zoals duidelijk werd in hoofdstuk drie, Rabbani was die een cruciale rol speelde in het opnemen van Nederland in de olieboycot. Hij gebruikte het momentum van de gebeurtenissen om het Nederlandse publiek bewust te maken van de achterliggende gedachte achter de boycot en daarmee de problematiek van de Arabische wereld. Ook de politiek wordt via de media hierover ingelicht. Voorafgaand aan en bepalend voor deze boycot was echter de ‘heads of mission’ meeting in Den Haag. Het is duidelijk geworden dat Rabbani via deze bijeenkomst een grotere rol speelde in de start van de olieboycot dan over het algemeen wordt gedacht.

Een andere manier waarop de invloed van Rabbani in de Nederlandse politiek duidelijk wordt is tijdens de besprekingen voor het PLO kantoor. Hier zien we dat hij door zijn netwerk en zijn uitzonderlijke positie als Nederlander en Arabier kon fungeren als medium tussen deze twee werelden. Dit was een zeer belangrijke positie aangezien de besprekingen in het grootste geheim plaatst dienden te vinden, omdat openbare besprekingen gezien konden worden als een ‘de facto’ erkenning van de PLO als legitiem orgaan.

Rabbani beseftte al vroeg dat zijn functie als honorair-consul alleen, niet voldoende was om zich op deze manier bezig te kunnen houden met Palestina. Hij is vanuit deze gedachte gaan bouwen aan een goede band met de media. Vanuit deze invalshoek moet de tweede deelvraag: hoe heeft Rabbani de Nederlandse media aangewend om de Palestijnse kwestie onder de aandacht te brengen, beantwoord worden. Hij heeft de media gebruikt met het idee dat zowel de politiek als het publiek op deze manier beter voorgelicht zouden kunnen worden over de Palestijnse zaak, een zaak die in Nederland weinig aandacht trok. Hoewel zijn rol in de media niet altijd tot positieve reacties leidde kunnen we wel vaststellen dat het hem gelukt is om jarenlang via de media een spreekbuis te zijn voor de Arabische wereld en met name de Palestijnse zaak.

Ook de vele lezingen, televisieoptredens en interviews komen voort uit dezelfde gedachtegang. Rabbani beschouwde het als zijn taak om een aanspreekpunt te zijn waar het Arabische en Palestijnse aangelegenheden betrof, aangezien hij er van uit ging dat er niemand anders was die deze rol in Nederland kon vervullen. Het feit dat hij zich vanaf de jaren 90 ook minder in de media vertoont omdat er op dat moment volgens hem meerdere mensen zijn die deze functie van hem konden overnemen spreekt ook voor deze theorie.

De rol die hij in de media vervulde is niet onomstreden geweest. Rabbani heeft vanuit verschillende kanten harde kritiek gekregen. De politiek heeft meermaals laten zien niet gediend te zijn van de manier waarop hij trachtte het buitenlandse beleid via de kranten en televisie te beïnvloeden, zoals in 1982 tijdens de Israëlische inval in Libanon. Ook heeft het een aantal deuren voor hem gesloten. Zo werd voor de terugkeer naar zijn geboorteplaats pas heel laat toestemming gegeven. Hij had zich wel zeer duidelijk door zijn publieke optreden ten aanzien van de Palestijnse kwestie tot 'persona non grata' gemaakt in bepaalde politieke kringen.

Deze twee onderdelen van de hoofdvraag, Rabbani's politieke carrière en zijn rol in de media, zijn dus niet apart van elkaar te beschouwen. Dit is een belangrijke vaststelling. Rabbani zelf geeft ook al vroeg te kennen dat het zijn strategie was om een goede band met de media te hebben. Het is een feit dat zijn functie als honorair consul hem enige legitimiteit gaf om te spreken over de problematiek in de Arabische wereld. Dit was echter niet genoeg om ook genoeg aandacht te genereren onder het Nederlandse publiek. Rabbani heeft daardoor al zeer vroeg beseft dat hij in zijn politieke functie niet kon doen wat hij precies voor ogen had. Hij betrok daarom de media om aan de ene kant de Nederlanders bewuster te maken van de Arabische en Palestijnse problematiek en aan de andere kant de Nederlandse buitenlandse politiek te beïnvloeden. Deze strategie is succesvol gebleken. De periode van de olieboycot toont aan dat het Rabbani gelukt is om zichzelf als aanspreekpunt van de Arabische wereld in Nederland te positioneren. Het was de media van dan af aan duidelijk dat vragen over deze Arabische wereld door hem beantwoord konden worden.

Maar naast het gebruik van de media is ook een ander begrip zeer belangrijk voor het beantwoorden van de deelvragen. Het begrip: 'netwerk'. Voor zowel zijn zakelijke als zijn politieke carrière en zijn rol in de media is hij zich ervan bewust geweest dat hij relaties nodig had om te slagen

in zijn doelen. Dit is een besef dat naar mijn idee al zeer vroeg in Rabbani is neergedaald. Na het overlijden van zijn vader en de vlucht uit Palestina lukt het zijn moeder om hem op een Amerikaanse school te krijgen. Via de fabriekseigenaar in Damascus krijgt hij de kans om naar school te gaan en wordt hem de mogelijkheid geboden om te gaan studeren in het buitenland. In Nederland is het Zafrulla Khan die hem voorziet van een financiële toelage en hem daarnaast ook bekend maakt in het Corps Diplomatique. Het besef dat je anderen nodig hebt is dus al op vroege leeftijd duidelijk geworden voor Rabbani. In de rest van zijn leven zien we dan ook dat het zoeken naar en het behouden van relaties een belangrijke rol hebben gespeeld. Rabbani was een meester in het combineren van het vriendschappelijke en het zakelijke. Het feit dat zijn kinderen nog bevriend zijn met de kinderen van Rabbani's oude vrienden spreekt in dit opzicht voor zichzelf. Zijn vriendenkring omvatte mensen uit allerlei verschillende beroepsgroepen en bestreek de journalistieke de politieke en de academische wereld. Rabbani zorgde ervoor dat er altijd een wederkerigheid was in deze relaties met het achterliggende idee dat mensen elkaar kunnen helpen.

Rabbani's rol in de Nederlandse politiek en samenleving is er dus één geweest van medium, aanspreekpunt én ijkpunt waar het de relaties tussen Nederland en de Arabische wereld betrof. Een scharnier-functie tussen beide werelden. Dit is voor hem een zeer bewust proces geweest.

Rabbani heeft echter ook beseft dat hij niet eeuwig de scharnier tussen Nederland en het Midden-Oosten kon blijven. Hieruit heeft hij de conclusie getrokken dat er een instituut nodig was om voortzetting te geven aan zijn ideeën over samenwerking tussen Nederland en het Midden-Oosten. Uit deze gedachtegang is de Lutfia Rabbani Foundation ontstaan. Op basis van de gedachte dat culturen en mensen van elkaar kunnen leren. Dat haat en angst geen natuurlijke staat zijn maar dat ze voortkomen uit onwetendheid en gebrek aan kennis.

Met de financiële hulp aan studenten in de Arabische wereld en Nederland geeft de foundation deze nu de kans om ook van elkaars cultuur te leren, om onderwijs te genieten en om een band te creëren met een wereld die anders gesloten zou blijven. Door het organiseren van congressen brengt de foundation mensen bij elkaar. Mensen van verschillende culturen en achtergronden, die zo kunnen praten over zaken die voor beide werelden van groot belang zijn.

Het is evident dat de foundation nog steeds invulling geeft aan deze idealen waarmee Rabbani haar in 1979 heeft opgericht. Het geeft ook een voorbeeld voor een andere manier van omgang tussen Nederland en het Midden-Oosten. Eén die niet de nadruk legt op de negatieve kanten van beide werelden maar beseft dat beide van elkaar kunnen leren. In een wereld waarin de relatie tussen het Westen en het Midden-Oosten steeds meer op scherp lijkt te staan is een dergelijke manier van omgang niet slechts belangrijk, maar uiteindelijk onmisbaar. ♦

Literatuurlijst

'Berge, Dieudonné Ten. *Bib Van Lanschot: 'Je Bent Pas Verslagen Als Je Het Zelf Opgeeft'* 's-Gravenhage: BZZTòH, 1994. Print.

Bleich, Anet. *Joop Den Uyl, 1919-1987: Dromer En Doordouwer*. Amsterdam: Balans, 2009. Print.

Dam, Nikolaos Van., and Jan Keulen. *De Vrede Die Niet Kwam: Twintig Jaar Diplomaat in Het Midden-Oosten*. Amsterdam: Bulaaq, 1998. Print.

Gelvin, James L. *The Israel-Palestine Conflict: One Hundred Years of War*. Cambridge: Cambridge UP, 2007. Print

Grünfeld, Fred. *Nederland En Het Nabije Oosten: De Nederlandse Rol in De Internationale Politiek Ten Aanzien Van Het Arabisch-Israëlish Conflict 1973-1982*. Maastricht: Kluwer-Deventer, 1991. Print.

Hellema, Duco, Cees Wiebes, and Gerardus Tobias Witte. *Doelwit Rotterdam: Nederland En De Oliecrisis, 1973-1974*. Den Haag: Sdu, 1998. Print.

Laqueur, Walter, and Barry M. Rubin. *The Israel-Arab Reader: A Documentary History of the Middle East Conflict*. New York: Penguin, 2008. Print

LeVine, Mark. *Impossible Peace: Israel/Palestine since 1989*. Black Point, N.S.: Fernwood Pub., 2009. Print.

Meisler, Stanley. *United Nations: A History*. S.l.: Grove/Atlantic, 2011. Print.

Morris, Benny. *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited*. Cambridge: Cambridge UP, 2004. Print.

Roskam, Karel Lodewijk., Jeroen Terlingen. *Mahmoud Rabbani: Palestijn in Nederland*. Amsterdam: L.J. Veen, 1997. Print.

Seikaly, May. *Haifa: Transformation of an Arab Society 1918-1939*. London: I.B. Tauris, 2002. Print.

Shapira, Anita. *Israel: A History*. Waltham, MA: Brandeis UP, 2012. Print.

Artikelen

Bar-Joseph, U., Kruglanski, A.W. (2003). Intelligence Failure and Need for Cognitive Closure: On the Psychology of the Yom Kippur Surprise. *Political Psychology* 24, 75-99.

Berry, J. (1997) Immigration, Acculturation and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46, 5-68.

Gibson, M.A. (2001). Immigrant adaptation and patterns of acculturation. *Human Development* 44, 19-23.

Shlaim, A. (1976). Failures in National Intelligence Estimates: The Case of the Yom Kippur War. *World Politics* 28, 348-380.

Schwartz, S.J., Montgomery, M.J., Briones, E. (2006). The Role of Identity in Acculturation among Immigrant People: Theoretical Propositions, Empirical Questions, and applied Recommendations. *Human Development* 49, 1-30.

D Bronnen

Kranten

De artikelen zijn beschikbaar in het archief van de Koninklijke Bibliotheek op www.delpher.nl.

Televisie

De televisieprogramma's zijn te raadplegen in het archief van 'Beeld en Geluid' te Hilversum. Zie: www.beeldengeluid.nl.

Speeches

Deze komen uit het persoonlijke archief van Mahmoud Rabbani, thans in het bezit van zijn zoon Salim Rabbani.

Handelingen en Kamerstukken

Deze zijn te raadplegen op www.statengeneraaldigitaal.nl.

Appendix I

Interview met Dhr. Salim Rabbani

Vrijdag 25 april, 2014

Amaliastraat, Den Haag

Boris Wijmer

De Rabbani Trading & Consulting bv / Jeugd / Politiek

De eerste vraag gaat over Rabbani Trading & Consulting. Ik ben erg benieuwd hoe u dat bedrijf en uw rol daarin zou omschrijven.

Ik help Europese, hoofdzakelijk Nederlandse, en Amerikaanse bedrijven. Ik begeleid ze, als adviseur van de raad van bestuur, in het ontwikkelen van hun business en het uitbouwen van hun netwerken in het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Ik doe hetzelfde voor Arabische investeerders, specifiek hier in Nederland. Ik help hoofdzakelijk grotere bedrijven, concreet betekent dit dat ik help met vragen als: met wie doe je zaken daar; wie zijn de beste personen om in een bepaald gebied zaken mee te doen en op wat voor manier kun je jezelf daar het beste structureren. Als er problemen ontstaan met bijvoorbeeld privaatpartijen of overheden dan probeer ik die op te lossen of laat ik zien hoe je dat zou kunnen oplossen. Ik werk dus niet als agent of representative maar puur als adviseur van de raad van bestuur van bedrijven.

U speelt dus een faciliterende rol?

Ja, maar ook een sterk begeleidende in het proces. Eerst help ik partijen met het ontwikkelen van een strategie, dus met de vraag wat ze uiteindelijk willen bereiken in die landen. Daarna help ik met de implementatie. Ik reis dan met ze mee en ik help met onderhandelingen en met het vinden van lokale partners. Ik help ook met het oplossen van problemen met lokale partners. Ik help ze met fusies en overnames. En ik zit ook in de raad van commissarissen daar, namens bedrijven en investeerders hier. Kortom, ik help met alles wat bedrijven nodig hebben om daar actief te zijn, voornamelijk in de activiteiten die te maken hebben met de relatie met personen.

Uw vader begon in de jaren vijftig MEPER export [Middle East Bureau for the Promotion of

Economic Relations]. Bestaat dit bedrijf nog?

MEPER export als zodanig bestaat niet meer. Halverwege de jaren 80 is mijn vader geadviseerd om een bv op te zetten. Dat is R.T.C. geworden en na zijn overlijden is MEPER export opgenomen in R.T.C.

Uw vader is op jonge leeftijd begonnen met werken?

Mijn vader is in 1948 uit Palestina gevlucht. Via de route die veel Palestijnen toen hebben gemaakt: langs Libanon naar Jordanië en uiteindelijk Syrië. Toen hij daar aankwam was hij 10 of 11 jaar oud. Zijn vader – mijn grootvader – is overleden toen ze daar aankwamen. Hij moest dus aan het werk: hij was de oudste. En mijn oma had nog 3 andere kinderen. Dus hij ging aan het werk in een textielbedrijf. In die tijd bevond een van de grootste textielbedrijven uit het Midden-Oosten zich in Syrië. De eigenaar van dat bedrijf – tot op de dag van vandaag is die familie goed bevriend met de onze – zag daar een jonge jongen werken en hij zei: ‘luister, kom anders bij ons kantoor werken’.

Dat gaf hem ook de kans om naar school te gaan?

Precies, hij kon zo ‘s avonds zijn school afmaken en toen heeft hij via diezelfde eigenaar een beurs gekregen. Hij zei: ‘we hebben familie in Amerika wonen, dus als je daar nu toegelaten kan worden op de universiteit dan kun je bij onze familie gaan wonen, en dan geven we jou een beurs’. Onderweg naar Amerika dacht hij: ‘ik ga mijn zus opzoeken’. Zijn zus – mijn tante - was inmiddels getrouwd met een rechter in Nederland, Muhammad Zafrullah Khan. Hij werkte in Den Haag, als voorzitter op het Internationaal Gerechtshof. Mijn vader besloot zijn zus hier op te zoeken. Hij is uiteindelijk niet meer vertrokken maar in Delft gaan studeren. Daar heeft hij drie jaar lang een technische studie gevolgd en daar is hij vanuit zijn studentenkamer MEPER begonnen.

Uw vader is erg succesvol geweest in de zakelijke wereld. Hoe verklaart u dit?

Ik denk dat dit met een aantal dingen te maken had. Je had in die tijd natuurlijk geen Engelstalige studies dus omdat hij in Delft ging studeren moest hij eerst Nederlands leren. Er waren toen erg weinig Arabieren in Nederland en van die Arabieren was hij een van de weinigen die Nederlands spraken. Dat is de eerste reden.

De tweede reden, vanwege Khan en zijn andere contacten kwam hij heel snel in het diplomatieke circuit terecht en daardoor heeft hij veel mensen ontmoet. Daarbij had hij in Delft kamergenoten, en via zijn studentenhuus ontmoette hij ook heel snel mensen. Hij woonde met mensen als Ton Phillips, Tjebbe Visser. Mensen met wie hij heel goed bevriend raakte. Veel van je leven hangt af van de mensen om je heen. En dit waren mensen die elkaar dingen gunde. Daardoor kwam hij in een bepaald netwerk terecht hier in Nederland.

De derde reden had te maken met zijn – en ons – Palestijns zijn. De Palestijnen zitten door de hele regio in het Midden-Oosten. En er waren denk ik drie of vier Palestijnen die hij hier kende. Een ervan studeerde hier, aan het Instituut of Social Studies, in Den Haag. Deze werd na zijn studie gevraagd of hij kon helpen met het opzetten van een Ministerie van Buitenlandse Zaken van Koeweit, dat net onafhankelijk was geworden. Deze vriend van mijn vader zorgde er, telkens als de emir van Koeweit naar Amerika ging, voor dat die emir via Nederland kwam, omdat hij zijn vrienden wou zien. En zo heeft mijn vader toen de emir ontmoet.

Maar let wel, voor Koeweit, eind jaren vijftig begin jaren zestig, liep de zaak eigenlijk slecht. Zoals elke zaak liepen de zaken nooit allemaal in een rechte lijn omhoog. En op een gegeven moment ging het best slecht. Mijn vader heeft toen van zijn laatste spaarcenten mijn moeder op huwelijksreis genomen naar Tunesië. Terwijl het vliegtuig aan het landen was zag hij de Arab Bank. deze bank was in die tijd en is nog steeds een van de grootste banken van het Midden-Oosten. Een Palestijnse bank. Mijn vader besloot om daar naar binnen te lopen. Hij was nog nooit in Tunesië geweest, hij kende niemand in Tunesië maar het bleek dat die bankdirecteur uit hetzelfde dorp naast Haifa kwam als hij. De directeur zei toen tegen hem: ‘weet je wat, kom vanavond naar mijn huis, ik heb een aantal vooraanstaande Tunesische families op bezoek en misschien is dat voor jou interessant’. Toevallig ontmoette hij daar de grootvader van de familie

waar wij tot op de dag van vandaag bevriend mee zijn. De familie Ben-Yedder. Deze hadden een grote bedrijf in koffie en thee door heel Afrika maar zeker in Tunesië en dat liep allemaal via Rotterdam. En daardoor is de business toen eigenlijk begonnen.

Via die route heeft mijn vader ook de Algerijnen heel veel boter, kaas en eieren geleverd. Zij waren toen bezig met een onafhankelijkheidsstrijd en toen Algerije onafhankelijk werd is mijn vader ere-burger van Algiers geworden. Na de onafhankelijkheid hij heeft heel veel projecten in Algerije gedaan. Maar elke business, nogmaals, heeft ups- and downs. We hebben gelukkig veel ups gehad maar ook een aantal hele moeilijke tijden, zakelijk gezien. Geen business gaat geen 100 procent omhoog. In de tijden waarin je het moeilijk hebt leer je echter het meest voor tijdens de volgende opwaartse lijn.

Uw vader had op jonge leeftijd al een sterk zakelijk gevoel?

Mijn vader was een echte netwerker, hij kon heel snel verbanden leggen tussen mensen en denken: ‘waarom zou die persoon belangrijk zijn voor die persoon waarom zou dit onderwerp belangrijk zijn voor dat persoon’. Dat is iets wat ik ook probeer en wat ik heb meegekregen, zeker als beide kanten ook echt voelen dat je ze helpt. Je helpt niet alleen jezelf, je helpt ook anderen.

Over deze zakenwereld, ik las een quote van uw vader waarin hij de zakenwereld ‘a-politiek’ noemde. Toch heeft hij zijn hele leven lang een sterke pro-Palestijnse mening verkondigd. Kunt u me vertellen wat voor invloed dit had op zijn zakelijke carrière?

Zowel positief als negatief. Voordat hij overleed vertelde hij: ‘je klanten willen nooit dat je in de politiek zit, zorg dat je er ver van af blijft’. Tegelijkertijd zijn veel van de zaken ook gerelateerd aan overheden. Hij leefde ook in een andere tijd. Er werd denk ik meer aanvaard. Dat is één. En ten tweede speelde mijn vaders principes mee. Je hebt een aantal principes waar je voor staat in het leven, die heeft iedereen. Daar kan je niet van weglopen. Hij was, nogmaals, één van de weinige Arabieren die Nederlands spraken en hij had een sterk netwerk in het Corps Diplomatique hier. Dus hij nam zijn verantwoordelijkheid daarin. Hij zou waarschijnlijk nooit anders gedaan hebben. Aan de ene kant heeft het hem heel positief beïnvloed want door die politieke profiling werd hij bekend. Aan de andere kant heeft het ook negatieve kanten gehad. Want het was een

reden waarom veel mensen geen zaken met hem wensten te doen. Ook omdat in die tijd het Palestijns-Israëlische vraagstuk in een heel ander licht stond dan nu het geval is in Nederland.

Denkt u dat dat verantwoordelijkheidsgevoel ook een rol heeft gespeeld in zijn functies als honorair consul van Koeweit en later Jordanië?

Absoluut. Hij werd in de jaren zestig gevraagd om ambassadeur te worden van Koeweit. Dat wou hij niet, hij had zijn eigen bedrijf en hij hield ook erg van zijn onafhankelijkheid. Tegelijkertijd wist hij ook niet welke kant dingen op dat moment op zouden lopen. Dus hij wou geen ambassadeur worden. Hij had ook geen politieke ambities trouwens. Maar hij voelde dat hij namens zijn volk en namens zijn achtergrond dingen moest doen.

Dus zijn politieke carrière kwam voort uit verantwoordelijkheidsgevoel en niet ambitie?

Dat en een gevoel van onrecht. Hij had heel makkelijk in de politiek kunnen stappen in verschillende landen. Dat was niet zijn ambitie. Hij heeft die rol toen geaccepteerd omdat hij die, onder andere, kon gebruiken om het Palestijnse vraagstuk aan het voetlicht te brengen. In die tijd kon je dat als individu niet. Het bespreken van het Palestijnse vraagstuk in Nederland was heel moeilijk. Je kon er geen zendtijd voor krijgen, je kon er heel moeilijk over spreken. Heel anders dan nu het geval is. Dus aan de ene kant gebruikte hij die rol om de Arabische wereld, zeker Koeweit, in Nederland te promoten. Maar aan de andere kant had hij zo ook mogelijkheden om over zijn achtergrond te spreken.

Hij heeft ook een rol gespeeld in de Nederlandse politiek, zoals tijdens de oliecrisis van '73. Kunt u me vertellen over uw vaders rol daarin?

Ik was er natuurlijk niet bij. In 1974 was ik 12 jaar oud. Ik kan me Farce Majeure nog wel herinneren en ik vond het als kind natuurlijk fantastisch dat ik op de grote weg kon fietsen. Maar hij heeft me later altijd verteld dat de oliecrisis in Nederland, dat de boycot tegen Nederland, hier besloten is en dat besloten is om de overheden daar te adviseren dit te implementeren. Het besluit is door de gezamenlijke ambassadeurs hier genomen om overheden daar te adviseren om dit te doen. Maar aan het eind, toen ze voelden dat de olieboycot hier te lang duurde hebben ze

ook hier geadviseerd: ‘we moeten stoppen, het is genoeg geweest; de mensen hebben de message gekregen dus als we nu doorzetten dan gaat het schaden’.

En uw vader speelde hier ook een grote rol in?

Ja, hij was hier een onderdeel van. Hij was geen ambassadeur maar eigenlijk spokesman voor de ambassadeurs in Nederland. Hij was officieel ook geen diplomaat, hij was honorair consul. Maar hij was overal bij betrokken. Wat hij ons altijd heeft verteld is dat hij een hele belangrijke rol heeft gespeeld in die meetings. Hij had natuurlijk een hele sterke band met Koeweit maar ook met Saudi-Arabië en Algerije. Vanwege zijn rol vroeger in Algerije. Hij had daar hele sterke relaties daar. Dus vanuit die hoek kon hij ook een rol spelen.

Bepaalde mensen, met name in de pers, hebben wel gezegd dat hij – vooral vanuit Koeweit – op zijn vingers getikt zou zijn: ‘waar bemoei je je mee’. Zelf heeft hij echter altijd gezegd dat dit hem nooit verteld is. Hij heeft wel op een gegeven moment de fakkel genomen en gezegd: ‘stop met die boycot, nu is het genoeg geweest’. Dat heeft hem denk ik in Nederland ook erg populair gemaakt. Daar komt bij dat mijn vader nooit uit was voor één partij. Hij had altijd het gevoel dat je meerdere partijen moest hebben om dingen gedaan te krijgen. Die moesten allemaal voelen dat ze ergens baat bij hadden. Dus hij heeft nooit gezinspeeld op een partij dat die alleen met alles wegliep.

Identiteit / Opvoeding / Palestina

Uw vader heeft zich zijn hele leven geïdentificeerd als Palestijns. Terwijl hij daar op hele jonge leeftijd is weggegaan en er ook nooit meer heeft gewoond. Ten eerste ben ik benieuwd of u zich nog als Palestijn identificeert?

Zeker, en mijn kinderen ook. Maar ik ben ook Nederlander, ik ben beide.

Want u bent geboren in Den Haag, u heeft gestudeerd in Amerika. Hoe blijf je zo Palestijn, zeker voor u speelt dit wellicht een nog grotere rol dan voor uw vader. Hij bracht zijn jongste jeugd nog door in het land, u bent in Nederland opgegroeid. Ik ben benieuwd hoe de connectie met het land blijft bestaan.

Ten eerste was mijn vader inderdaad Palestijn, maar hij was ook Nederlander. Hij was erg trots op het feit dat hij Nederlander was en zijn link met dit land. Ik ben hier geboren en getogen, mijn familie zit hier. Dit is mijn land. Ik ben Nederlander. Maar ik ben ook Palestijn. Ook al heb ik geen Palestijnse documenten, in mijn hart ben ik ook Palestijn.

Dat is zowel de kracht als de problematiek van het Palestijnse vraagstuk: dat wat je Palestijn houdt, is het onrecht. Dat speelt een enorm grote rol. Het tweede is dat er door dit onrecht overal ter wereld Palestijnen wonen. Daardoor krijg je ook een link en een netwerk. Dat houdt je Palestijn. De Palestijnen zijn trots op hun 'heritage', ze zijn trots op hun achtergrond en op wat ze hebben bereikt in andere landen. Maar de grootste issue, dat het Palestijn-zijn versterkt, is het onrecht. Dat houdt het levend. Het is in essentie hetzelfde als met de Joodse diaspora, het onrecht voelen, welk onrecht het ook is, dat houdt je sterk.

Waar bestond de kern van de opvoeding uit?

De kernwaarden van mijn vader, van mijn beide ouders eigenlijk, zijn die waarden die elk kind meekrijgt: doe het goede naar anderen toe, geloof in jezelf, doe je best, help anderen. Ook het feit dat je Palestijn bent speelde mee. Dat betekende dat het enige wat je hebt is dat wat je in je hoofd hebt, want je hebt geen eigendommen. Eigendom heb je vandaag en morgen is het weg. Dat hebben Palestijnen heel erg. Daarom is onderwijs ook zo'n belangrijk onderdeel voor de Palestijnen, want mensen gingen er vanuit: 'wat je vandaag aan bezit hebt is morgen weg'. Zij hadden land en de volgende dag was het weg. Dus wat heb je dan?

Het enige wat je hebt is je naam en reputatie. Het feit dat je iets goed kan doen voor anderen. Dat je via onderwijs en via netwerk en via kennis jezelf weer kan opbouwen. Dat is het enige wat je hebt. business gaat gelukkig goed, maar morgen kan het slecht gaan. Deze tafel kan hier vandaag staan maar morgen kan het afgebrand zijn. Je land heb je vandaag maar morgen wordt het afgepakt. Heel veel Palestijnen geven dit mee aan hun kinderen.

Wat voor rol speelde religie in uw vaders leven?

Mijn vader was gelovig, hij had een sterk geloof in God maar hij voelde niet dat alle regels die door mensen geschreven worden even belangrijk waren. Hij vond religie wel belangrijk in zijn leven. Ik denk ook dat dit hem veel rust gaf in de tijd dat hij ziek was, voor zijn overlijden. Mijn

ouders waren absoluut niet mensen die zeiden dat je precies volgens die en die regel moest leven. Waar het om gaat is dat je goed bent voor de ander, de hoofdlijn van de religie zoals alle grote religies. We wisten altijd dat we moslim waren en we wisten wat dat betekende maar ja, een drankje af en toe – mijn vader vond een glas wijn heerlijk.

Religie kan ook als bindmiddel fungeren, u noemde het onrecht al, maar vervulde de Islam ook zo'n rol?

Dat klopt, maar zo zag hij dat niet. Bijna een derde van de Palestijnen zijn Christelijk. En in Palestina woonde hij in een Joodse wijk, dus vanuit dat oogpunt is religie niet echt een bindmiddel geweest, we zijn moslim en we wisten dat we moslim waren maar we hebben altijd allerlei soorten vrienden gehad, mijn ouders hebben daar nooit een issue van gemaakt. Zo zijn we ook altijd groot gebracht: religie is iets wat je voor jezelf moet bepalen, iets tussen jou en God en daar heeft een ander niet zoveel mee te maken.

Wat waren mensen die uw vader bewonderde, ik begreep dat hij in zijn jonge jaren Nasser een aansprekende man vond?

Mijn vader bewonderde over het algemeen mensen die stonden voor waar ze in geloofden. Hij hoefde het daarvoor niet met ze eens te zijn. Mensen die goed voor anderen deden. En mensen die geen draai gaven aan waar ze in geloofden nadat ze bekend werden. Mijn vader was een gelover in vrijheid, in die zin dat mensen het recht hadden en de vrijheid hadden om hun eigen leven op te bouwen, hun eigen business op te bouwen. Dus Nasser, hij was pro-Nasser vanwege diens Palestijnse steun. Maar er waren ook kanten van Nasser die hem niet bevielen, zoals de nationalisaties. Mijn vader had een heel groot sociaal gevoel maar hij was ook iemand die geloofde dat iedereen zijn eigen verantwoordelijkheid moest nemen. En aan nationalisaties etc. had hij absoluut geen boodschap. Nelson Mandela bijvoorbeeld. Dat was een man voor wie hij heel veel bewondering had, die heeft hij ook een aantal keer ontmoet in Nederland. Dat was iemand die tegelijkertijd streed tegen onrecht maar ook iemand die anderen empowerde om dingen uit te voeren, iemand die niet alles zelf in een hand hield.

En Arafat? Uw vader heeft nog zitting genomen in de Palestijnse Nationale Raad [in Tunis] maar in 1997 schreef hij een open brief naar Arafat waarin hij eigenlijk zijn vertrouwen in hem opzegde. Kunt u hier wat over vertellen?

Mijn vader voelde dat er zoveel kundige en professionele Palestijnen overal ter wereld waren. En die brief was weliswaar naar Arafat toe maar het was hem niet om Arafat persoonlijk te doen, zo wordt hij wel gelezen. Waar het om ging is dat er heel veel expertise en know-how en kennis wereldwijd was opgebouwd door de Palestijnse gemeenschap en dat door een klein clubje mensen die kennis helemaal niet gebruikt is. Het falen van het vredesproces stond al op de muur toen.

Hij vond dat er te veel werd ingeleverd?

Waar het om ging, in een onderhandeling kunnen altijd dingen misgaan, maar je moet wel je best doen of het best te proberen om met een team het beste er uit proberen te halen. Als het daarna misgaat dan gaat het mis. Maar als een paar mensen besluiten ‘dit is wat we gaan doen en we gaan het op die manier aanpakken’, zonder anderen daarin te betrekken en zonder dat transparant is wat de belangen wel of niet zijn. Daar ging het hem om. En dat is eigenlijk de enige persoonlijke aantijging naar Arafat. Dat hij niet de mensen om hem heen heeft empowered zoals Mandela heeft gedaan. Mandela die empowerde echt mensen en mijn vader vond op een gegeven moment dat Arafat dat niet had gedaan, dat was zijn grootste irritatie daarin. Het was een hele belangrijke gemiste kans die bepalend was voor de koers van een heel volk.

Hoe is hij daarna, nadat hij uit die raad was gestapt verder gegaan met zijn eigen project binnen Palestina? Ik begreep dat hij gemeentes heeft proberen op te zetten.

Dat heeft hij samen met mijn broer gedaan. Hij heeft toen inderdaad het initiatief genomen tot de ‘Vereniging van Palestijnse Gemeentes’ in samenwerking met gemeentes hier. Dat is een initiatief dat hij heeft genomen. Hij heeft ook projecten gedaan op het gebied van landbouw in Gaza. We hebben natuurlijk onderwijsbeurzen gegeven aan studenten in de regio, Palestijnse studenten. Hij is altijd betrokken geweest en hij heeft altijd een netwerk onderhouden. Maar hij ging niet meer verder vanuit politiek oogpunt. Hij werd wel altijd gevraagd en betrokken en dat deed hij ook. Hij was altijd bereid om zijn tijd en zijn effort daarin te steken. Maar hierna niet meer binnen officiële capaciteiten.

Ik ben benieuwd op wat voor manier uw vader een grote oplossing zag voor het conflict tussen de Israëli's en de Palestijnen.

Ja en nee. Mijn vader vond aan de ene kant altijd dat er bepaalde belangen waren die er voor zouden zorgen dat het probleem nooit opgelost werd. Aan de andere kant voelde hij nooit dat het probleem tussen mensen was, hij vond dat de mensen wel samen konden wonen. Maar daar komt weer dat gevoel van onrecht terug.

Mijn vader had het altijd over twee partners. Dat het probleem is dat er geen twee partners zijn maar dat er altijd een partner is die alles dicteert en de ander die alles moet uitvoeren. Zolang dat het gevoel was zou er geen oplossing komen. De enige manier waarop er een oplossing zou komen is als je echt mensen had die met elkaar spraken op hetzelfde niveau. Omdat Israël, aan de ene kant, dat nooit toeliet en de Palestijnen, aan de andere kant, dat nooit op een goede manier hebben gestructureerd staan twee partijen die vanuit een heel ander perspectief spreken met elkaar te praten. De Israëli's vanuit het perspectief van macht, van 'jullie kunnen toch niks, we gaan toch alles regelen' en de Palestijnen vanuit het perspectief van dat ze niet een groep bij elkaar hebben.

En daar bedoel ik de onderhandelaars mee, want in die tijd was de Palestijnse bevolking vrij coherent maar de onderhandelaars waren dat niet, je had een hele groep mensen die daar om verschillende redenen in zaten. Maar de oplossing; ik weet niet of hij twee staten echt als oplossing zag. Dat is persoonlijk want op die manier zou hij niet naar Haifa terug kunnen gaan. Maar mijn vader was wel realistisch genoeg om in te zien dat een oplossing die voor de overgrote meerderheid van de bevolking een goede oplossing zou zijn, maar zelf zou hij nooit zijn recht opgeven om terug te gaan.

Hij had geen vertrouwen in een twee-staten oplossing?

Nee, ik weet het niet meer of hij de twee-staten oplossing wel of niet als oplossing zag. Wat ik zeg is: voor zijn persoonlijke issue was dat geen oplossing, want hij kon daardoor niet terug naar Haifa. Maar hij vond het natuurlijk wel belangrijk dat Palestijnen een staat zouden hebben dus dat, wat nu bereikt zou kunnen worden, als dat iets was dan zou hij er wel voor zijn geweest. Maar

de twee-staten oplossing in de huidige vorm waarschijnlijk niet. Hij had het ook over de link tussen Gaza en de West-Bank en die bestaat nu eigenlijk niet meer. De vorm was heel anders dan de huidige. Maar mijn vader was er nooit echt van overtuigd dat die oplossing er zou komen, hij dacht – en die mening deel ik ook steeds meer – dat de belangen om het een probleem te houden veel groter zijn, vanuit alle kanten.

Ik was inderdaad ook benieuwd of u zijn mening deelde.

Kijk, uiteindelijk is Palestina Palestina en een oplossing via een gezamenlijke staat is op dit moment geen oplossing. Het zou uiteindelijk wel de enige rechtvaardige oplossing zijn. Een staat waarin iedereen gelijk is onder de wet . De Israëlis zullen daar natuurlijk geen genoeg mee nemen omdat de Palestijnen met teveel zijn. De Palestijnen hebben op dit moment de keus niet om dit wel of niet te accepteren. Tegelijkertijd, de twee-staten oplossing zoals die nu op papier staat is niet houdbaar, niet sustainable. Dus je vindt wel een tijdelijke oplossing, maar het is geen sustainable oplossing.

De status quo is te voordelig voor veel van de partijen?

Zeker voor Israël, Israël heeft een enorm belang bij de status quo. Om iets op te lossen moet je een toekomstig belang zien, dat zien de Israëlis nu niet. Alleen al vanuit economisch oogpunt. Een derde van de Israëliëse economie, zo niet meer, is afhankelijk van de bezetting. Elk product dat in de bezette gebieden verkocht wordt moet via Israëliëse handen gaan. Er wonen net zoveel mensen – zo niet meer – in de bezette gebieden als in Israël. De koopkracht is minder, maar uiteindelijk gaan al die producten naar Gaza en naar de West-bank via Israël. Dus als dat gedeelte wegvalt, verdwijnt ook dat gedeelte van de Israëliëse economie. En zolang het conflict blijft kunnen ze steeds tegen Amerika blijven zeggen: ‘luister, we worden omringd door schurken, we moeten dit, dit en dit en we hebben geld nodig voor militairen’. Als ze nu in een gebied woonden waar de mensen om hun heen vreedzaam met ze leefden kunnen ze daarmee niet meer naar de Amerikanen gaan. Wat ze vergeten is dat je veel meer mogelijkheden hebt als onderdeel bent van een groter geheel. Het is kortom erg kortzichtig denken.

Het is wel pessimistisch.

Ja, maar uiteindelijk moet je ook realistisch zijn, en uiteindelijk moeten mensen een besluit nemen wat voor hun het beste is, wereldwijd is dat zo. Op dit moment zien de Israëlis niet dat het beste voor hun is om vrede te sluiten, misschien een groot deel van de bevolking, of een gedeelte van de bevolking wel. Maar deze overheid zeker niet.

Huidige politiek

U bent in zekere zin in de voetsporen van uw vader getreden. Ik heb een vraag die ik graag als stelling wil plaatsen. U opereert in een moeilijkere periode dan uw vader deed. Daar bedoel ik mee dat uw vader in Nederland en in de Westerse wereld terecht kwam die wel sterk pro-Israëliisch was, dat is inmiddels minder het geval, maar ook een wereld waarin de tegenstelling tussen de Westerse en de Islamitische cultuur veel minder op scherp stond. Ik ben benieuwd of u dit gevoel met me deelt?

Ik deel de feiten maar ik vind niet dat ik in een moeilijkere periode opereer. Ik denk dat hij het veel moeilijker had. De eerste reden is dat op dat moment Nederland echt heel pro-Israëliisch was, ik wil niet zeggen honderd procent maar wel voor een groot gedeelte. Niemand had nog van de Palestijnen gehoord, weinig mensen begrepen de Palestijnse issue. Dus vanuit dat oogpunt was zijn positie veel moeilijker. Ten tweede ben geen woordvoerder voor de Islamitische wereld

Dat is waar, maar ik vraag het u omdat u zich bevindt in een grensgebied tussen deze twee werelden.

Zeker, en ik denk ook dat, zeker als ik kijk naar de belangen van Nederland in de regio dat die door een aantal activiteiten geschaad kunnen worden en daar sta ik natuurlijk ook voor, om er voor te zorgen dat dat zo min mogelijk gebeurt. Dat mensen bij elkaar komen, dat mensen begripvol blijven. Maar het is heel anders dan de positie van mijn vader. Hij stond toen echt voor een groep mensen die heel onbekend waren, waarvan het verhaal onbekend was. We zien nu ook wel dat moslims op een bepaalde manier neer worden gezet, maar het is toch anders. Ik ben niet mijn vader, hij was veel meer politiek bezig dan ik dat nu ben. Ik vind het heel vervelend hoe sommige dingen hier gaan – maar ik voel niet dat het echt heel moeilijk is wat ik doe. Maar mijn vader, heel weinig mensen die deelden toen zijn standpunt.

Als we het nu na de jaren nul zouden beschouwen. We hadden de aanslagen, de oorlogen in Irak en Afghanistan en daarna de Arab Spring. Ik kan me toch voorstellen dat u een grote breuk ziet tussen 2001 en daarna?

Nee, ik denk zeker qua perceptie wel, maar de mensen zijn hetzelfde, de standpunten zijn niet heel erg veranderd. Laat ik het zo zeggen: officieel zijn de standpunten veranderd en mensen hebben misschien wel gedachten over moslims. Maar ik denk dat veel van die gedachten bij veel mensen al speelden. Het enige is dat deze nu op een heel andere manier naar voren komen. Het is iets dat zich ontwikkelt over tijd en het is heel moeilijk om er een antwoord op te geven.

Absoluut, 11 september en wat daarna gebeurde was een breuklijn, maar het vertrouwen tussen beide gebieden is altijd al pril geweest. Dus het is niets nieuws. Ik denk dat heel veel mensen in de regio daar niet verbaasd zijn over wat er na 11 september is gebeurd, zeker in Irak. Ook de Arabische Lente hadden veel mensen verwacht, echter niet nu, dus daar is men wel verbaasd over. Maar dat het conflict zou komen waren mensen niet zo verbaasd over, die zagen dat al aankomen. Alleen niemand weet precies wat voor vorm dat precies aan zou gaan nemen. Wat ik echter verbazingwekkend vind, en waar ik geen begrip voor heb, is dat het zo ver kon komen, niet dat het gebeurt. Maar waar ik geen begrip voor heb is de mate van onbegrip tussen beide gebieden.

Tussen het Westen en het Oosten?

Ja, ik houd niet van generaliseren, maar inderdaad tussen de Western mindset en de Arab mindset. Daar is een gap tussen ontstaan, laten we het een 'gap of perception' noemen. Want de mindsets liggen veel dichterbij elkaar dan mensen denken. Dan heb ik het niet over religieuze extremen, maar in het algemeen. Mensen staan veel dichterbij elkaar dan dat we denken. Maar door de oorlogen en door de manier waarop alles naar buiten wordt gebracht denken mensen dat we veel verder uit elkaar staan dan dat in werkelijkheid zo is.

U zegt dat het eigenlijk hetzelfde type mens is dat u overal ter wereld tegenkomt?

Absoluut, mensen overal ter wereld willen hetzelfde, en nogmaals dan heb ik het niet over extremisten, niet alleen de religieuze maar alle vormen van extremisten. Maar het overgrote deel

van de bevolking wil een goede baan, wil goed onderwijs voor haar kinderen en wil dat hun kinderen het beter krijgen dan dat zij het hadden. Mensen die willen zorgen dat hun land, of hun volk groeit. Het grootste gedeelte van de mensen wil gewoon goed leven en die willen het liefst niet emigreren maar willen het liefst thuis blijven, in het Midden-Oosten niet anders dan hier. Maar goed er spelen natuurlijk andere dingen.

Maar waarom lukt het dan zo slecht? In Syrië bijvoorbeeld. Een burgeroorlog is daar in drie jaar tijd veranderd tot een explosieve cluster van verschillende partijen en belangen.

Maar die cluster heeft weinig meer met het land zelf, met de problematiek zelf te maken. Die cluster bestaat uit allerlei buitenlandse belangen die ze nu in Syrië aan het uitvechten zijn. Veel van deze landen bestonden niet eens als landen tussen de jaren zestig en zeventig. Na de Tweede Wereldoorlog zijn er partijen bij elkaar gebracht die, in sommige gevallen, eigenlijk niet bij elkaar hoorden. En er zijn allerlei belangen gemixt van verschillende partijen. Als je kijkt naar Syrië bijvoorbeeld: de grootste majority is een 20 percent minority. Dat is de partij die aan de macht is. Nadat de machtovername, na de Tweede Wereldoorlog, plaatsvond zijn er 19 of 20 coup d'états geweest en uiteindelijk heeft Hafez al Assad die macht gekregen doordat hij de politieke en militaire partijen in één hand wist te brengen. Het feit dat Syrië instabiel is, is niet verassend met zoveel verschillende partijen. Wat er met Syrië gebeurd heeft weinig meer met het land zelf te maken. In het begin wel, maar waar het nu om gaat is Israël, Irak, Amerika en Rusland. En hierbij komen ook nog een aantal fanatiekelingen vanuit allerlei kanten, die besluiten om de oorlog in Syrië uit te vechten. Daar gaat het nu om.

Het voordeel en nadeel van deze landen is dat ze strategisch en qua natural resources gewoon heel rijk zijn en een hele goede strategische ligging hebben. Dat is het probleem van al deze landen. Als dat niet zo was zouden ze hele andere problemen hebben. Het ligt aan de lokatie en aan de natural resources.

De Lutfia Rabbani Foundation

De Lutfia Rabbani Foundation ten slotte. Dit is een maatschappelijke erfenis van uw vader en ik ben benieuwd wat u me daarover nog kan vertellen.

Het doel van de stichting is om begrip te kweken tussen Europa – hoofdzakelijk Nederland – en de Arabische wereld. Dit doen we op drie verschillende manieren.

Ten eerste geven we workshops en cursussen aan Arabische studenten om in Nederland te studeren en aan Nederlandse studenten om in het Midden – Oosten te studeren. Ten tweede organiseren we congressen. Activiteiten waar mensen bij elkaar komen en issues bespreken die van belang zijn voor beide gebieden. Ten derde helpen we onderwijsprojecten in de regio met Nederlandse expertise.

Als je kijkt naar de hele regio van Marokko tot Irak, daar wonen 350 miljoen mensen. De helft daarvan is onder de twintig jaar oud. Voor hen moeten we in de komende tien jaar honderd miljoen banen moeten creëren. Dat gaat dus niet gebeuren en dat is ook, los van de politieke problemen, de basis van de hele problematiek rondom de Arabische Lente. Jonge mannen en vrouwen die geen werk hebben. Dit heeft te maken met het onderwijssysteem, dat weliswaar veel beter is dan vroeger maar het sluit niet aan op de realiteit, op wat bedrijven nodig hebben. Om dat te verbeteren heb je twee dingen nodig: beroepsonderwijs en entrepreneurship. Je moet mensen veel meer ruimte geven, zodat ze zelf eigen bedrijven kunnen starten. Op die twee gebieden organiseren we projecten die waarde kunnen toevoegen. We hebben bijvoorbeeld vorig jaar 15 Omanis op bezoek gehad die allemaal bezig zijn om een eigen bedrijf op te starten. We hebben, in samenwerking met het Ministerie van Onderwijs in Oman en het Ministerie van Buitenlandse Zaken hier, die mensen naar Nederland gebracht en training gegeven. Dat doen we niet zelf maar in partnership met anderen. Een tweede voorbeeld is Egypte. We hebben daar we drie scholen gesteund die bezig zijn met beroepsonderwijs. We hebben al die drie scholen met Nederlandse expertise geholpen. Aan de ene kant om ze beter te marketen naar de studenten toe, want die gingen niet naar die scholen toe omdat ze de kwaliteit niet vertrouwden. Dus hebben we eerst geholpen om de kwaliteit van de scholen te verbeteren, en daarna om de marketing richting de studenten te verbeteren. Daarna hielpen we nog om de marketing richting de bedrijven die die studenten moeten aannemen te verbeteren.

Dus u werkt vanuit verschillende invalshoeken?

Precies, dus dat zijn de drie manieren waarmee we met de stichting bezig zijn. Ik ben erg trots

dat we de stichting op die manier hebben kunnen doorzetten. We hebben zojuist een nieuwe directeur aangenomen, mevrouw El Zein Khoury, die is er erg actief mee, net als het bestuur. Dus de stichting daar ben ik echt heel erg trots op, ook omdat mijn ouders hem hebben opgericht.

En het is niet alleen voor Palestijnen?

Nee, het is voor de hele Arabische wereld. Elke Nederlandse student die ergens in de Arabische wereld gaat studeren en elke Arabische student die in Nederland komt studeren komt in aanmerking. Er zijn wel een aantal criteria natuurlijk. De belangrijkste is dat ze het geld echt nodig hebben. We zijn niet geïnteresseerd in de zoon van een minister. Het moet echt gaan om mensen waarvan we denken uiteindelijk dat die een soort ambassadeur kunnen worden voor de ander kant en die het geld nodig hebben.

Zoals uw vader ook begonnen is?

Precies, we hebben het ook in het contract gezet voor studenten die een beurs krijgen, we verplichten ze nergens toe, maar we willen ze wel graag meegeven dat als zij later de mogelijkheden hebben dat zij ook weer iemand anders deze kans geven.

En één van de regels is dat de student niets terug hoeft te betalen als zij teruggaan naar hun land?

Uiteindelijk is het de bedoeling dat ze de expertise en het netwerk dat ze hier opbouwen mee naar huis nemen. Maar we willen tegelijkertijd ook niemand schaden, als iemand hier bijvoorbeeld een fantastische baan krijgt dan willen we hem daarvoor ook niet laten boeten. Maar de bedoeling is inderdaad dat mensen teruggaan, ook Nederlanders die naar de Arabische wereld gaan zodat zij hier weer hun verhaal kunnen vertellen.

Ik ben erg trots op wat hij heeft gedaan – beide van mijn ouders – en het zijn ook allebei grote voorbeelden voor mij geweest. Dat je naar een land toe kan komen en aan de ene kant kan integreren en aan de andere kant trots kan zijn op je achtergrond. Dat je uiteindelijk ook het beste wil voor beide gebieden. De manier waarop mijn ouders met ons zijn om gegaan. Aan de ene kant je te laten weten over je achtergrond. Maar aan de andere kant woon je ook hier en is je toekomst

hier. Dus op die manier je het beste van beide kanten proberen mee te geven met het idee dat er in beide gebieden goede en slechte dingen zijn, niets is perfect. Ik heb natuurlijk 10 jaar met mijn vader samengewerkt voordat hij overleed. Ik denk altijd dat als ik met mijn zoon kan omgaan zoals mijn vader met mij is omgegaan, dan heb ik het goed gedaan.

Aanpassing zonder te vergeten waar je vandaan komt is de kern?

Het maakt niet uit of je uit Dordrecht, Palestina of Nederland komt. Maar als je je roots vergeet dan raak je heel veel van je ziel kwijt. Iedereen heeft houvast nodig, en een groot deel daarvan vind je waar je familie is. Ik bedoel: je raakt een gedeelte van jezelf kwijt zodra je vergeet waar je vandaan komt. We komen allemaal ergens vandaan. En als je daar trots op kan zijn, dan kun je dat gebruiken in je verdere ontwikkeling, het maakt je sterker, dat is heel belangrijk. ♦

Appendix II

De Telegraaf 19 juni 1982

OPEN BRIEF

AAN DE LEDEN DER STATEN-GENERAAL

Naar aanleiding van de gruwelijke slachting, die het Israëlische leger heeft aangevoerd onder dat deel van de Palestijnse bevolking dat zich — van zijn vaderland verdreven — in Libanon ophield, moge ik mij, als kind van dat volk, tot U richten om mijn verontwaardiging en mijn diepe teleurstelling tot uiting te brengen.

Het Nederlandse volk heeft zich sedert jaren een reputatie opgebouwd als verdediger en helper van onderdrukte volken of delen van bevolkingen in vele gebieden van de wereld. Ik noem slechts, bij wijze van voorbeeld, de steun, die Nederland in velerlei vormen gaf aan de slachtoffers van de Vietnamese oorlog en zijn nasleep, de onderdrukte bevolking van Zuid-Afrika, Angola en Mozambique en laatstelijk de verzetsbewegingen van de Middenamerikaanse staten Nicaragua en San Salvador. Eerbied voor elementaire mensenrechten was bij de Nederlandse politieke en humanitaire hulp steeds het achterliggende motief.

In hetzelfde vlak ligt de herhaalde erkenning door de Nederlandse regering en de meerderheid der leden van de Nederlandse volksvertegenwoordiging van het zelfbeschikkingrecht van het Palestijnse volk. Daarmee erkende de Nederlandse regering openlijk, dat dit volk recht heeft op een zelfstandig nationaal bestaan in zijn land van oorsprong, Palestina.

Dat bij de verdediging van deze mensenrechten en de strijd voor de realisering ervan, soms geweldadige middelen werden gebruikt, heeft, de Nederlandse regering en de Nederlandse volksvertegenwoordiging er in de boven genoemde en vele andere gevallen nooit van weerhouden hun steun aan de onderdrukten te verlenen.

Des te pijnlijker heb ik de grote zwijgzaamheid ervaren, die in Nederland is ingetreden nu het Palestijnse volk het slachtoffer is geworden van de meest onmenselijke politieke en vooral militaire agressie die de wereld sedert het optreden van de nazi's heeft beleefd. De regelrechte poging tot uitroeiing van de Palestijnen in Libanon lijkt in niets te verschillen van een poging tot genocide waarvan de Europese joden en het volk van Cambodja het slachtoffer waren.

Deze langste poging tot uitroeiing van het Palestijnse volk is overigens slechts een triest hoogtepunt in een nu al jarenlang voortdurende agressie van Israël tegen het Palestijnse volk.

Dit volk lijdt, voorzover het in zijn eigen vaderland gebleven is, nu al viereindertig jaar lang onder de terreur van de Israëlische militaire bezetting, waarvan de bijzonderheden noch in de Nederlandse publiciteitsmedia noch in de publiciteit van een in Nederland zo populaire organisatie als Amnesty International aan de kaak worden gesteld.

Voorzover dit volk buiten zijn vaderland een gedwongen ballingschap moet ondergaan, staat het bloot aan vervolging, vernedering en nu laatste aan de gruwelijke poging tot vernietiging van de kant van Israël, zonder dat de wereld bij machte of zelfs maar bereid is Israël een halt toe te roepen.

Het Nederlandse volk sluit zich kennelijk in overgrote meerderheid bij dit lijdelijk toezien aan. Zo althans ervaar ik het ontbreken van een duidelijk protest van de kant van de Nederlandse regering en het Nederlandse parlement.

Nederland heeft, vrijwel vanaf het begin van het ontstaan van Israël, alle steun aan de Joodse staat gegeven. Mede dank zij die morele, politieke, commerciële en financiële steun is Israël geworden tot wat het nu is. Kan het Nederlandse volk trots zijn op het resultaat van die steun, nu Israël geworden is tot een staat die zijn kracht en veiligheid zoekt in het vertrappen van de rechten van een ander volk? Zelfs in pogingen om dit volk te vermoorden?

Zij, die menen, dat de staat Israël op deze manier zijn nationale bestaan kan garanderen, vergissen zich in de krachtige levenswil van het Palestijnse volk. Het kan en zal zich niet bij de bloedige aanslag op zijn voortbestaan neerleggen en de veiligheid van Israël zal langs deze weg onbereikbaar blijken.

Van de Nederlandse regering en het Nederlandse parlement mag verwacht worden, dat zij in dit geval van brutale agressie handelen volgens de beginselen, die zij tot nu toe beëden hebben, nl. van de eerbiediging der mensenrechten en een beleid, dat daaruit de consequenties trekt.

Toen Argentinië wederrechtelijk de Britse Falkland-eilanden militair bezette, had de Nederlandse regering slechts weinig bedenktijd nodig om deze daad van schending der mensenrechten af te straffen door zich aan te sluiten bij een handelsboy-cot van de Europese Gemeenschap tegenover de agressor.

Zou het niet logisch zijn, dat de Nederlandse regering, vanuit eenzelfde motivering, onmiddellijk een handelsboy-cot door de Europese Gemeenschap tegenover Israël zou voorstellen en verdedigen? Hebben de Nederlandse regering en het Nederlandse parlement niet heftig gereageerd tegen de invallen van de Zuid-Afrikaanse regering in Mozambique onder het voorwendsel om daar de vrijheidsstrijders van de SWAPO uit te roeien?

Ligt het niet op de weg van de Nederlandse regering zich binnen het NATO-bondgenootschap te keren tegen de steun die de Israëlische agressie ondervindt van zijn belangrijkste bondgenoot, de Verenigde Staten?

Ik ben ervan overtuigd, dat vele Nederlanders met mij deze zwijgzaamheid van de Nederlandse regering en het Nederlandse parlement berouwen. Vanuit het parlement is zelfs niet eens via een schriftelijke vraag aan de regering gebleken van enig medeleven met het lot van de Palestijnen of van enige verontwaardiging over het onmenselijke optreden van het Israëlische leger.

Ik moge de hoop uitspreken, dat de vele Nederlanders die het eens zijn met mijn protest tegen dit Israëlische optreden — dat niet alleen de vrede in het Midden-Oosten onmogelijk maakt, maar ook de wereldvrede in ernstig gevaar brengt — hiervan naar buiten duidelijk blijk zullen geven.

Ik hoop echter in de eerste plaats, dat het Nederlandse parlement en de Nederlandse regering, trouw aan hun beginselen omtrent eerbiediging van de mensenrechten, zich in hun politieke beleid daaraan zullen conformeren.

's-Gravenhage, 18 juni 1982

Mahmoud S. Rabbani

Appendix III

Roskam, Karel Lodewijk., Jeroen Terlingen. Mahmoud Rabbani: Palestijn in Nederland.

Amsterdam: L.J. Veen, 1997 pp. 137-141

Aan de president van Palestina,

Ik zet een ongebruikelijke stap, broeder Abu Amar, om een open brief aan je te richten en iedereen die kennis wil nemen van de inhoud duidelijk te maken hoeveel zorg ik heb over de toekomst van ons land onder jouw leiding. Maar je beleid laat me geen andere keus. Ik ben geschokt door de corruptie die je toelaat. Terwijl onze mensen het net zo slecht hebben als onder het bewind dat we zo lang hebben bestreden, is de wijze waarop jij en de mensen met wie je je hebt omringd in weelde baden en zich verrijken alleen te vergelijken met de extravagantie van sommige dictators, die de afkeer oproepen van elk beschaafd land. Nu zwijgen betekent dat ik verloochen waarvoor ik me al die jaren heb ingezet.

Vanaf mijn komst naar Nederland, meer dan veertig jaar geleden, heb ik me ingespannen voor de Palestijnse zaak. Nooit is het iemand gelukt de olievoorraad in het Midden-Oosten te gebruiken als wapen in de strijd voor de rechten van de Palestijnen. Tot 1973! Jij was het niet, Yasser Arafat, die daar een rol in speelde. Als consul van Koeweit kon ik een diplomatieke positie opbouwen, die mij als eenvoudige Palestijn in een klein land invloed gaf

137

op de loop der geschiedenis. Toen jij nog als technicus in Koeweit werkte, was ik al bezig via de media en in persoonlijke contacten begrip te kweken voor de strijd die ons volk moet voeren om zijn rechten erkend te zien. Toen Al Fatah werd opgericht als partij in het Midden-Oostenconflict heb ik je publiekelijk gesteund. Toen je moest vluchten uit Jordanië, waar een burgeroorlog werd ontkend, heb ik je tegenstanders in het openbaar aangevallen, hoewel ik groot respect koesterde voor koning Hoessein en zelf een Jordaans paspoort droeg. In mijn persoonlijke leven en in mijn zakelijke leven heb ik grote risico's gelopen door in een land – dat als geen ander van oudsher achter Israël stond – onvermoeibaar te strijden voor de belangen van ons volk. Vijftien jaar lang mocht ik de Verenigde Staten niet in. Hoe vaak is mijn naam niet met terrorisme in verband gebracht, hoe vaak ben ik niet bedreigd? Ik heb het voor lief genomen en ben blijven ijveren voor de belangen van ons volk. Ondanks alle tegenwerking is er een PLO-kantoor in Den Haag gekomen, dat ik vele jaren uit eigen zak heb gefinancierd. Waarom? Omdat ik geloof in een vredelievende oplossing van politieke conflicten, waarvoor het een voorwaarde is dat tegenstanders met elkaar in dialoog zijn en blijven.

Toen je uit Beirut werd verdreven heb ik het voor je opgenomen. Toen de PLO in Tunis werd gevestigd ben ik deel gaan uitmaken van onze Nationale Raad en heb ik in het najaar van 1991 gepleit voor onvoorwaardelijke deelname aan het vredesoverleg in Madrid. En het leek de moeite waard. Ondanks je onhandige gemanoeuvereer in de Golfoorlog werden we gesprekspartner in plaats van kind van de

138

rekening. Lang hebben we in onzekerheid verkeerd toen onze vertegenwoordigers in het geheim in Oslo onderhandelden, maar zorgvuldige analyse van het bereikte resultaat stemde velen van ons niet vrolijk. Wat hadden we een hoge prijs moeten betalen voor de totstandkoming van de Palestijns-Israëlische Beginself verklaring, die op 13 september 1993 met jouw handdruk in Washington werd bezegeld.

Over de terugkeer van mij, Mahmoud Rabbani, die met vele honderdduizenden in 1948 uit zijn land werd verdreven, was niets overeengekomen. De Israëli's hebben gedurende vijftig jaar onze economie verwoest, maar over herstelbetalingen is met geen woord gerept. Voor het eerst in de geschiedenis sloot een nationale bevrijdingsbeweging een pact met zijn bezetter om een bezetting te handhaven! Het was gênant om te vernemen dat in Oslo en later ook in Cairo, documenten, notities en zelfs landkaarten werden gebruikt die door de Israëli's waren vervaardigd. Wat waren we slecht voorbereid. Het leek wel of je onder onvoorwaardelijke deelname onvoorwaardelijke overgave had verstaan.

Toch hebben we je, als zo vaak, het voordeel van de twijfel gegeven. Het slechte akkoord was kennelijk het beste dat we konden krijgen. We rekenden erop dat je na de Beginself verklaring aan onze verzoeken zou voldoen om de structuur van de PLO te veranderen, instellingen op te richten, bekende landgenoten overal ter wereld te mobiliseren.

Niets is minder waar gebleken. Jullie zijn voor-namelijk bezig je eigen positie te versterken, je eigen macht te bewaken. Aan de vooravond van het

139

akkoord in Cairo maakte je je drukker over de vraag of jouw portret op een Palestijnse postzegel kon worden afgedrukt dan over het onderhandelingsresultaat. Je legt mensen met geweld het zwijgen op, je verbiedt kranten, richt de ene na de andere inlichtingendienst op. Maar het bestaan van onze mensen die rekenden op betere omstandigheden is niet veranderd, soms zelfs verslechterd. Tweehonderd technische commissies zijn er opgericht in Gaza, die zich zouden moeten bezighouden met vluchtelingen, water, grond en geen enkel resultaat!

Na een reeks verzoeken is eindelijk in april 1996 de Nationale Raad voor het eerst sinds vijf jaar bijeengeroepen. Ik heb gearzeld of ik gehoor zou geven aan je uitnodiging, want je hebt de Palestijnse zaak in Nederland slecht gediend. Tijdens de vergadering weigerde je me het woord te geven, want je wist wat ik ging zeggen: je faalt als politiek en financieel leider van ons volk.

Toen je na Oslo voor de eerste keer naar Nederland kwam moest ik dat uit de krant lezen. Je bood vanuit Tunis je excuses aan. De voormalige chauffeur van het PLO-kantoor die je om onnavolgbare redenen tot je ambassadeur in Den Haag hebt benoemd, zou een dergelijke fout nooit meer maken. Inmiddels ben je driemaal in Den Haag geweest en je echtgenote tweemaal. Bij alle gelegenheden werd de Palestijnse gemeenschap, die je al tientallen jaren trouw is, genegeerd en daardoor niet in staat gesteld de Palestijnse zaak te dienen.

De gevolgen van het feit dat je je omringt met mensen die hun eigen belang najagen, tasten de positie aan die ik ten behoeve van de Palestijnse zaak gedurende decennia heb opgebouwd. De Neder-

landse overheid en het bedrijfsleven worden onjuist geïnformeerd. Het kwetst ook mij persoonlijk dat jouw optreden mij verhindert de belangen van ons volk te behartigen, zoals ik dat vanaf mijn komst naar Nederland heb gedaan.

Het spijt me, Abu Amar, dat ik mij onder deze omstandigheden verplicht voel mijn zetel in de Palestijnse Nationale Raad ter beschikking te stellen. Ik wens niet langer deel uit te maken van een schertsvertoning waarvoor ik mij schaam. Ik doe een klemmend beroep op je: vertegenwoordig ons met een gekozen, integer Gezag, dat via onderhandelingen de vrede wil waarborgen zonder onze nationale prioriteiten op te geven. Kies voor de opbouw van een democratie in het belang van ons volk. En vooral: keer je niet af van degenen die hebben bewezen hun leven in dienst van de Palestijnse zaak te stellen. Want daarmee keer je je af van de Palestijnse zaak zelf.

Als altijd bereid je terzijde te staan,

Den Haag, 2 oktober 1997
Mahmoud Rabbani.

P.S. Bovenstaande tekst stelde ik op vóórdat in de zomer van 1997 uitkwam wat ik betoogde: het bestuur dat een democratisch Palestina zou moeten opbouwen is door-en-door corrupt. Er is je niet gevraagd je persoonlijke verantwoordelijkheid te nemen voor falend leiderschap, omdat ons volk in dat geval een symbool zou ontberen. De harde politiek van Netanyahu, de reactie daarop van Hamas en het daardoor stagnerende vredesproces leiden nu de aandacht af van wat er fundamenteel mis is in ons bestuur. Het maakt mijn terugtrekken uit de Nationale Raad en mijn beroep op democratische hervormingen des te klemmender.

M.S.R.

